

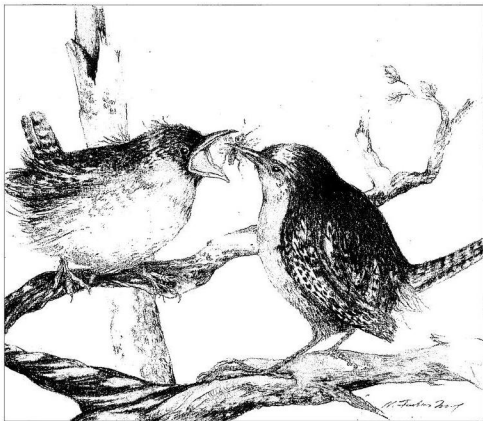
BAJAI HONPOLGÁR

Várostiténeti és Környezetvédő lap

2000. május

XI. évfolyam 5. (115.) szám

Ára: 100 Ft

N. Farkas Zsuzsa rajza

MADARAK ÉS FÁK NAPJA
MÁJUS 10.

1. ábra

Marsili áttekinthető térképe
a Kárpát-medence belsejének vizeitől.
(XVII. század végi állapot)

Olyan szakember írása ez a rövid cikk, aki ugyan nem a folyószakályozásban tevékenykedett, de a hazai nagyobb folyóvizeinket – azok mikroszkópikus növényi szervezeteit hosszú éveken át kutatva – meglehetősen jól megismerte és ráadásul gazdag térképgyűjteménnyel is rendelkezik. Ezen térképek többje pontos elgisztázást ad többek között arról is, miként alakult az utóbbi 300 év alatt a Baja környéki Duna-meder. A Duna keövelőit érdekelheti ez a téma, annál is inkább, mert a legjelentősebb mederváltozások ezen a mederszakaszon nem is olyan régen, mindössze jó négy emberöltőnyi idővel ezelőtt kezdődött misztikai beavatkozások révén.

Az első megbízható és egyben részletes támpontot a témakörben Marsili (1638-1730; neve olaszos formában Marsigli, de ő maga inkább az előző névformát használta), az országot a török alól felszabadító koalíciós sereg magasrangú hadmérnöke részletes Duna-térképe nyújtja. A Kárpát-medence Duna-melléki tájait igen sokoldalúan, saját gondos

2. ábra

Marsili részletes Duna-térképének
Baja környéki szakasza.
(XVII. század végi állapot)

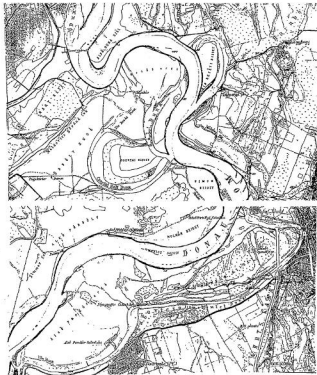

A BAJAI DUNA-SZAKASZ MEDERVÁLTOZÁSAI

megfigyelései alapján bemutató több fölió-kötetes munkájában Marsili áttekinthető térképet ad a medence főbb vízfolyásairól (1. ábra) és a Dunáról kisebb szakaszokként – így a bajai mederszakaszról is – részletes térképeket közöl (2. ábra). (Az említett többkötetes munka nyersanyaga még az 1600-as évek végén összeállt, de az csak az 1700-as évek elején jelent meg Amsterdamban.)

A Marsili megrajzolta bajai Duna-szakasz térkép főbb vonásaiban nagyon emlékeztet a folyó itteni szakaszának az 1800-as évek derekán készült térképeken be-

mutatott állapotára, tehát arra, amikor itt még nem történtek nagyobb mederátvágások (3. ábra). A Baja fölötti és alatti nagy folyókanyarok – amelyeknek egy része ma már csak holtágak formájában létezik – a Marsili-féle térképen és a közel 200 évvel későbbi első részletes, 1:25000-es méretarányú térképen egyként megvannak (v.ö. a 2. és a 3. ábra mederábrázolását). A Marsili-féle és a XIX. század közepe táján megkezdődött katonai térképezés közötti időre esik a II. József elrendelte térképezés, de ez nem tudja érdemben bővíteni az előbbieken em-

3. ábra

Részletes térkép a bajai Duna-szakaszról,
a főmeder utólagos kiemelésével.
(XIX. század közepű harmada)

lített kartográfiai anyagot, csak néhány részlettel teszi azt bővebbé, így erre itt nem kívánok kitérni. De arra érdemes felfigyelni, hogy a várostól nyugatra lévő kanyar elfajulása ellen már ekkor is sarkantyúk állnak.

Ha az előbb említett, a 3. ábránkon lévő térképet egybevetjük az *utána néhány évtizeddel* (1894) elkészült katonai 1:75000-es méretarányú Baja környéki térképpel (4. ábra), úgy elsőként az öltik szembe, hogy utóbbin már látható az a mederátvágás, amelyet a várostól északra évszázadok óta szinte változatlanul megőrző folyamkanyarulatok megrovidítására készítettek el; már ábrázolva van, de még igen *keskeny*, a mostani mederszélességek csak kb. 1/3-a. Ez a keskeny mesterséges meder azután – mint a következő térképen láthatjuk – *saját magát szélesítette*, „kötorta”, és többek között a megrovidított úttal létrejött nagyobb áramlási sebesség is hozzájárult ahhoz, hogy éppen itt, a bajai vasúti hídtól kissé délre a legmélyebb hazánkban a Duna (20 m körüli).

De a 3-as és 4-es ábránkon lévő térképek egybevetéséből egyéb érdekességek is kiderülnek. Így pl. az, hogy a 3. ábrával dokumentált állapotban – ahol tehát még nincs meg a várostól északra lévő nagy átvágás – a Ferenc-csatornához vezető csatorna és annak „kapuja”, a Desák-kamaraszőlő, sőt az utóbbihoz vezető, a Pandúr-szigetet átszelő vizitűz („Teje”) is már megvan. (A Ferenc-csatorna rendszerhez tartozó, később inkább csak tápcatornai funkciót betöltő csatormát a 3. ábrán lévő felirat szerint – schiffahrtskanal – kezdetben hajózási célokra is kívánták használni.) Továbbá az is leolvasható mindkét térképről, hogy elkészültük idején még nem létezett a Kádár-sziget, viszont a főmeder jól elhatárolódott zátonyszigete még ekkor a Móric-sziget. A két térkép egybevetéséből az is kivilágnik, hogy a várostól északra lévő, lefűzött kanyargós mederrészek holtági mivoltukban itt-ott már sokat veszítettek *mederszélességükből*, annak ellenére, hogy a főmederrel kapcsolatban lévén, valódi élővínyesülő holtmedrekké, holtágakká nem váltak. (A Tisza szabályozásakor a holtmedreket általában teljesen elszárták a főágtól és ott másként is alakítják a holtágak sorsa.) Természetesen az is szembeötlő, hogy a 4. ábra térképén már rajta van az időközben megépült vasúti híd és a jobbparti széles árterén a vasútvonal töltése, amely – az átereszek ellenére is – megváltoztatta az ártéri vízmozgást. További

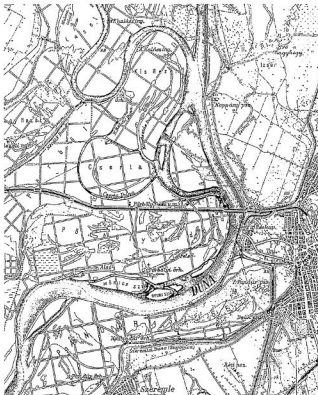

4. ábra
Részletes térkép a bajai Duna-szakaszról
a XIX. század utolsó harmadából.

változások is leolvashatók az említett két térkép egybevetéséből, de ezekre itt nem térünk ki.

Az alig néhány évtizeddel később, az *I. világháború után* készült katonai térképek tanulmányozásáért (l. az 5. ábrát) a folyam bajai mederszakaszán időközben további változások következtek be. A legfeltűnőbb természetesen a *hajózási medernek a jelentős kiszélesülése* a vasúti híd fölött. Ugyanakkor az itteni jobbparti holtágak jelentősen tovább szűkültek. A várostól dél felé, ott, ahol a folyam a nyugatra kanyarodás után újból délnek tart, megjelenik a *Kádár-sziget*, egy, már közepes vízállásnál is a balparttól átfolyó mederrel elkülönített, befűsülő sziget a bal part közelében. Kissé fentebb, a jobb

part közelében lévő *Móric-sziget* és környéke is jelentős mértékben megváltozott az 5. ábra térképanyaga szerint. Az egykori Móric-sziget alsó végéhez zátonyosodással új sziget épült; ez utóbbi kapja a Móric-sziget nevet, míg a szigetpár felső része új elnevezést, a Gyuri-sziget nevet kapja. A város alá bekanyarodó *Sugovicsa* – amely azelőtt a Dunával egy ÉNy-DK irányú szájjal volt kapcsolatban, és amely ezen a részen minduntalan feltöltődött, immáron egy DNy-ÉK irányú szájjal kerül a folyamammal kapcsolatba. A város fölötti jobbparti nagy kanyarulatú holtágak feltöltődése, elkeskenyedése tovább tart. Folytathatnánk ezt a „térképszemlélt” a további, újabb és újabb (1926, 1930, 1936, stb.) évekből származó, 1:75000

5. ábra

Részletes térkép a bajai Duna-szakasz
I. világháború utáni állapotáról.

méretarányú, valamint a vízisport-térképek megbeszélésével, de ez már átvezetne a közelmúltba, amely időszak „dunai történéseiről” a mostani középkorúknak és idősebbeknek bő, személyes tapasztalataik vannak, így ezeknek inkább csak az előbbiekkal való egybevetése lehet számukra érdekes. Így észlelhetők azt, hogy a folyam fősdőrt befolyásoló beavatkozások, de olykor ezek következtében kialakuló, tehát „természetesnek” tűnő zátonyosodások is milyen nagy mértékben befolyásolják a csatlakozó mederszakaszok „arculatát”. Az „újabb keletől” legfeljebb változások néhányára szeretnék itt röviden emlékeztetni, pl. a híd alatti jobbratti igen széles zátony alakulásra az évek folyamán. Vagy pl. a Mór-Duna északi bejáratának teljes feltöltődésére. De ilyen az is, hogy mára a Kádár-Duna északi bejárata teljesen elzato-

nyosodott, így a nem is olyan régen létrejött Kádár-sziget megszűnt újból sziget lenni. Az itteni meder-rendszer egyes részeihez olykor már csak egy-egy érdekes emlék köti a Dunát kedvelőt. Engem pl. a Kádár-Dunához egy 40-es évek derekáról származó emlék: Megyek a Kádár-Duna hasig-mellig érő vízében, az áttetsző vízben néhány méterrel magam előtt jó másfél méteres, faticsa-darabnak tűnő valamit látok a vízfenéken. Lehetséges, hogy egy óriási, általában még sohasem látott méretű „fűzöfa” lenne? Közlebb megyek, mire a vízfenéken nyugvó óriásharcsa kényelmesen mozdul, majd néhány gyorsabb törzsmozdulattal elúszik.

A Marali-féle Duna-térkép látszik annak a dokumentálható bázisnak, ahonnan kezdve a folyam egyes szakaszain végbe ment változások követhetnek. Baja térségében a főmeder „fiziográfiai arculata”

lényegében a XIX. század derekáig megmaradt. (Ezzel persze nem azt akarjuk mondani, hogy ez a vízünk egész hosszában mindenütt ugyanígy van.) És ezen egykori főmeder a tájban olvasni tudó ember számára most is jól idéző a régmúltat. Az egy-egy emberből alatt bekövetkező változásokat pedig magunk is követeljük a zátonyképződéseket szemlélve, vagy magas vízállásnál a kisebb-nagyobb holtágak szővevényén végigcsónakozva, és ott – ha szerencsénk van – találkozva a csőrével felfelé merevedő bakcsóval vagy egy előtűnk a levegőben átlejtő batálával, fekete gölyával. Az érdekes és szép élővilág és a kisebb léptékkel, de mégis változó, a jelenben is alakuló folyó így egyült mindannyiunk kedves, öreg és mégis mindig új Dunája.

Dr. Uherkovich Gábor

Vágótok a Duna szigetközi szakaszán

A közelmúltban, 1999. október 28-án tudományos szempontból is szennyezés halforogás történt Dumakilitinél, a Duna szigetközi szakaszán. Tamás Gyula hívatásos halász hálójából egy 11 kg súlyú, 123 cm hosszú vágótok (*Acipenser gueldenstaedti*) került elő. A szerencsés halász már 1997-ben is szakmányolt vágótokot, gyakorlatilag ugyanazon a folyószakaszon, de akkor egy 3,5 kg súlyú példányt. A vágótok a Fekete-tengerben és a Kaszpi-tóban él, ivni viszont a folyókba vándorol. Súlyja általában 10-25 kg, maximálisan 80-100 kg. Testhossza elérheti a 2,5 métert. Ivárettségét 10-20 éves korban éri el, és azt követően 4-5 évenként, akár 2000 kilométert is vándorolva, a folyók lassú áramlását, kavicsos alját, mely mederszakaszaira vándorol ivni. Régészeti leletek tanúsága szerint a Duna mentén élő népek már évezredekkel ezelőtt, az őskorban halászták a Fekete-tengerből hatalmas csapatokban felfelé vonuló tokfélékre, elsősorban vizára és vágótokra. Például a Kisalföldén, a Győr

Szabadrét-domb rétzóna lefolyóhelyről kerültek elő tokok csontjai. A halászat első írásos dokumentumai is bizonyítják, hogy az 1. században a Duna vidékén állomásozó rómaiak már fejlett vízszűrő technológiát találtak a folyó mentén. A hajdan Európa-szerte híres magyar halászat történetében a tokfélék (elsősorban a víza és a vágótok) kiemelkedő jelentőségűek voltak. A 13-16. században igen fejlődőmező tokhalászat fokozódó intenzitása egyre inkább meghaladta az állományok utánpótlását, ami a 18. században a fogás-eredmények számottevő hanyatlásához vezetett. Az utóbbi évszázadban már csak szórványos adatok igazolták a vágótok előfordulását a Kárpát-medencében. Az 1960-as években három alkalommal írták le felbukkanását a Duna szelvények oldalán a Komárom és Szob közötti térségben, valamint 1970-ben Paksnál is fogtak egy példányt. A Tiszából egy 1980-as tiszafüredi előfordulást ismerünk. Az utóbbi években viszont többször is előkerült a magyarországi Duna-szakaszon. Budapest alatt, Ercsínél és Fajsznál a kisszámú halászatok fogtak egy-egy példányt 1998-ban, amelyek 25-30 cm hosszúak voltak (Rideg Árpád szóbeli közlése). A Szigetköz térségéből 1997-ben és 1999-ben összesen három példány bukkant fel. A Kisalföldön tehát nemcsak Danakilitinél, hanem Gönyűnél is fogtak egy közel 80 cm teathosszúságú példányt 1999 augusztusában, amit a Magyar Természettudományi Múzeum gyűjteményében őriznek.

A Danakilitinél 1999-ben fogott nőstény vágótok egy nap után elpusztult a halászok haltartó báciájában. A hal ernéstörzseiben nem találtak táplálékmaradványokat, továbbá a petefészkekben sem volt érett ikra. Izom és máj szövetszmintákat küldünk a romániai Duna-delta Kutatóintézetbe, hogy összehasonlítsa DNS vizsgálata alapján igazolja a Magyarországon fogott vágótok feltételezett fekete-tengeri eredetét. Sajnos, a hal többszöri lefagyasztása következtében a DNS molekulák jelentős mértékben összetörtödtek, ezért a fekete-tengeri származást eddig sem megerősíteni, sem cáfolni nem sikerült. További, folyamatban levő speciális elemzésekkel viszont várhatóan fényt lehet majd deríteni a hal eredetéről.

A közép-dunai tokállomány összeomlásában az évszázadokon át tartó kíméletlen halászat mellett a vaskapui vízlépcsők is szerepet játszottak. A tokok vándorlását a Közép-Duna irányába számottevő mér-

Az elmúlt év októberében Danakilitinél fogott, 123 cm-es vágótok.

tékben korlátozza a 942-es folyankilométer-szelvényben épített Vaskapu I. vízlépcső, amit 1970-ben helyeztek üzembe, valamint a 863-as folyankilométernél a Vaskapu II. vízlépcső, ami 1984 óta működik. A Fekete-tengerből feléledő vándorló tokok jelenleg az Alsó-Dunán keresnek ivóhelyet. Az idei tartós dunai árnútlások miatt azonban a vaskapui duzzasztások szilipjeit huzamosabb ideig nyitva tartották, ezért néhány felfelé vándorló tok feljuthatott a Közép-Dunára. Nem zárhatjuk ki azonban azt a lehetőséget sem, hogy a magyarországi Duna-szakaszon az utóbbi években felbukkant vágótokok véletlenszerű telepítésből származnak, azaz a tokféléket szaporító

gazdaságokból a Dunába korábban kihelyezett kecsége ivadéka közé esetleg vágótok ivadéka is keveredett.

Napjaink gyakori törekvése a pusztuló természeti értékek, mint például a folyókink halfaunájának védelme. Megítélésünk szerint, a Duna vagy akár a ciánmérgezését szenvedett Tisza elérendő ökológiai állapotát célszerű lenne a víza, illetve a tokfélék visszatéréséhez kötni. A vágótok szigetközi felbukkanásai megerősítik azoknak az elképzeléseknek a realitását, amelyek szerint érdemes foglalkozni a veszélyeztetett dunai tokfélék állományának rekonstrukciójával. Ilyen céllal jött létre a közelmúltban például a román Mezőgazdasági és Halászati Minisztérium, valamint Németország gazdasági, tudományos és politikai képviselőinek kezdeményezésére az EUROSTURIO program, amelynek célja a dunai tokfélék megmentése, elsősorban a modern korszerű szaporítási eljárások alkalmazása. A román kutatások amerikai szakértőkkel együttműködve olyan műszaki megoldásokon is dolgoznak jelenleg, amelyek várhatóan lehetővé teszik a tokfélék átjutását a vaskapui vízlépcsőknél. Ennek szemlélésben kezdett hozzá néhány, a Dunával foglalkozó hazai szakember (biológus és víztérítő mérnök) a VIZA 2020 Alapítvány szervezéséhez, amelynek hosszú távú célja a dunai tokfélék ivóhelyeinek és táplálékbiotopjainak rekonstrukciója, ami érinti a folyószabályozási, vízminőségi és vízminőség-szabályozási kérdéseket. A VIZA 2020 társadalmi bizsist kíván létre hozni, amelyhez a magyarországi illetékes szervek is kapcsolódhatnak.

Kép és szöveg: Dr. Gutai Gábor

Horváth József:

A „Nautica” A fiemei Tengerészeti Akadémia története Róna 1999.

HA-JÓŠ Bt. kiadó 196 I.

Az 1980-as évek elején több nyáron át borgonyozott a Buda iskolajához a Tűr közelében. Fialat parancsnoka Horváth József kapitány mecsak a gyakorlati ismeretekre tanította növendékeit, de igyekezett felkelteni érdeklődésüket a hajózás története iránt is. Nem tudom, mennyire sikerült, de őt szenvedélyesen érdekelte a téma, s ennek gyümölcse, sok évi kutató munka eredménye ez a kis könyv. Még Mária Terézia indította el a tengerésztiszt képzést Triestben, s 1774-től Fiumében folytatódott, több átszervezés, több név után 1894-től Magyar Királyi Állami Tengerész Akadémiaként működött az I. világháború végéig, majd az olaszok verték át. A 3 évfolyamos képzés során 17 tantárgyat és négy nyelvet tanultak az ifjú

kereskedelmi tengerészek, előbb vitorlás, később gőzhajókra leptek diplomát, melyet az egész világon elfogadtak és becsülték. Az iskola történetén kívül a könyv felsorolja az ismert hallgatókat, 325 főt, s még életutakat is. Mindjárt az elsők közt szerepel Angyal János, aki Baján született 1878-ban, s 21 évesen 1899. augusztusban tűnt el az Atlanti-óceánon. 25 tengerészről tudjuk, hogy mikor vészett a tengerbe, de sok az elfútt is. Érdekes, hogy alig 20 dínamenti ifjú végzett az Akadémián, ezzel szemben eldugott,

„szárazföldi” falvakból is jelentkeztek. Érdekes adatokat is találtunk: Faragó Ödön 1874-től Kínában élt, 1891-től cászári mandarin. Győrök Elemér a tengerjárásit abbahagyva 1935-től a bajai évkapitányhagyó, majd a kitűző szakasz parancsnokságán dolgozott. Az Akadémiát végezte Magyar László Afrika-kutatónk, Dékány András író (tengerészregények), Grünshberger Ödön az izraeli tengerészet egyik megszervezője, Győrök Leó festő, Kádár Ferenc és Kenessey Albert szakírók, Kompolthy Jób és Krisztián

Alfréd, akik többek közt Kínáról írtak, Ráth Gusztáv Emil, aki a Titanic mentésében nevet szerzett Carpathia III. tisztje volt, végül Potzner Frigyes, az egyetlen Kossuth-díjas tengerészünk.

Szerzőnk készült a magyar tengerészet további sorsát is megírni, érdeklődéssel várjuk a könyv megjelenését.

A „Nautica” csak a szerzőnél kapható, 1118 Budapest Törvény u. 58. Tel.: 06-1/251-7489, vagy 20/955-9673

Solyom Éde

„Tekenyős Béka és Pióca fogdozás”

A 19. sz. elején kelt halászati szerződésekből a kalocsai érsekeradalom a halászat mellett a „tekenyős béka és osik” fogást is átengedi az árendátoroknak. A 20-as évek végén változik a szöveg: a halászatot átengedi, a csikról nem szól, de a pióca fogását, esetleg a teknős-békáit is kiemeli a szerződés tárgyai közül, mondván: „ide nem értven a Pióca fogást, ez másnak már különös Contractus által Árendába lévén kiadva...” Első pillanatra érthetetlen ez a kitétel. A különböző népeket, néprajzi leírásban szószótlan adatot találtunk a pióca vagy nádaly fogásáról, de ezekből olyan kép alakul ki, mintha a pátkások, szegény emberek fogták ugyan a pióca, amit vagy a patikusoknak adtak el, vagy maguk használtak fel különféle nyavalyák gyógyítására, de ezek alapján különösebb gazdasági jelentéséig aligha volt e tevékenységnek. Grynaeus Tamás orvos és néprajzkutató, aki annakidején a bajai kórházban is praktizált, egy 1962-ben megjelent közleményében hívta fel a figyelmet arra, hogy a 19. sz. folyamán főleg Franciaországban milliószámra használták a piócaát a kórházakban, s ennek egy részét Magyarországról szállították. Erre hivatkozva a boldogult Ártér 1995/1-2. számában írtam erről. Azóta újabb adatokra bukkantam, s talán nem érdektelen, ha felidőzzük az akkor közölteteket újjakkal kiegészítve.

Az említett nagy kereslet életre hívta a pióca-kereskedelmet. A Rétközben a nádalyt kereskedő szedte, Lengyelországba, Galiciába, sőt még Amerikába is szállított. Mint a halászat részét, a földesurat illeti a haszon. Volt, hogy árverésen adták bérbé a nádalyfogást. Vámbéry Ármán, jeles Kelektutatónk írta visszamenekülő

seiben, hogy mostohaapja a kocsmárosságot cserélte fel a pióca-kereskedéssel. „Igazában mondván, nyomorúságos házalókereskedés volt ez az. A Fleischmann testvérek összevásárolták a sok pióca, melyet a parasztok a környék tómevényeiben mocsárban gyűjtöttek, és szétvitte a falvakat Felső-Magyarország gyógyszerüzében... A család minden üve a pióca kelendőségétől és árfolyamától függött.”

Bárh János Kalocsai Kontraktusok c. könyvében végre arról a vidékről szóló adatokat is találtunk. 1832-ben Fischer Izákné császártöltési lakos bérbé vette a kalocsai érsekeradalom területén a „Pióca fogdozás” jogát egy esztendőre, „ide nem értven a Halászatot, Nádlást és Sás szedést... a Pióca fogdozásban kívül semmihez jussa nem lévén”. Fertályeztetendőként 300 forintot fizet. A szerződésből az is kiderül, hogy „köz-kötyavetye” – azaz árverés – előzte.

Három évvel korábban kelt az a megállapodás, melyet Mindszenti János székesfehérvári lakossal kötött Ordas helység bérlőjősége. A kalocsai érsekségtől elől Bőd pusztán lévő vízebeli pióca-szedést és a pusztán lévő csőszházban való lakást 30 váltó forintért adták bérbé azzal a kikötéssel, hogy „tartozik Lakossainknak a Pióca minden Ittjéjétől a legelső árban egy voz. forintot fizetni – ha pedig más Pióca-szedők drágábban fizetik a Pióczának Ittjéjét egy forinttal: úgy mindenkor a más Pióca szedőktől fizetendő árón felüllyl, 3 krajczárral Ittjéjéért többet fog az Ordasiaknak adni.” Köteles az ordaslakótól a legkevesebb mennyiséget is átvenni. Tilos neki az ordasiakon kívül másnak megengedni a pióca-szedést.

A község tehát lakosai számára biztosítja a keresetet. Három évvel később Ordas Freund Salamon és Schwarz Imre „Bátyai Izraelitáknál” köt pióca-szedésre névze egységet. Most is megkapják a csőszházat, ahol átvesszik a piócaikat „akár más Helybe valók akár Ordasiak” a pióca-szedők.

Az 1855 után keletkezett halászati szerződésekből már nincs szó a pióca-szedésről, úgy látszik, lanyhult a kereslet.

Nemcsak a halászati szerződésekből, de egyéb kontraktusokban is említik a tekenyősbékát, melynek fogása tilos, az Uraság részére van fenntartva a csikfogással, makkolattással, élőkák kivágásával együtt. 1776-ban az egyik pusztabérlő köteles a bérlési díjon felül évente 6 Tekenyős békát is adni. Ismerjük azt a szerződést is, mely szerint 1827-ben négy keceli lakosnak megengedi az Uraság az egész uradalom területén „minden Mocsárokban, Tavakban, Órjegekben a Tekenyős Béka fogást”. Ennek fejében Áldozó Csütörtök után való Hétfőn a hajósi kasznárságra „két darabot akár kistsin, akár nagy légyen az egy párban számítván, Negyven pár Tekenyős Békát fognak adni.”

A teknősbéka valamikor különös ingyenségnékné számított, sok adatunk van arról, hogy a küldöttsegek teknősbékát is visznek ajándékba kérésük alá-támasztására.

Hogy miként készítették el, nem tudom. Kugler Géza féle régi szakácskönyvben hat recept is szerepel. Ezek szerint sósz vízben kell megfürni, fejéni, megnyúzni, levágni, teknőjéből kivenni, megnyúzni, belsejét kivenni, 4 felő vágni a további elkészítés előtt. Az Inyemester még ke-

gytelenebb módszert ír le: a teknősbékat tízes vaslemezre kell tenni, mikor fejét kidugja, éles késsel egy metszéssel levágjuk, vért felfogjuk. Sós vízben addig forraljuk, míg teknője leválik, ekkor kibelezzük, s aprítjuk. Ismereti, és agyba-főbe dicséri a teknősbékalvest. Ehhez egy borjúfejet és fél kg marhafartőt is meg kell főzni, összevagdálni, a három húst összekeverni, egy részéből

gombócokat készíteni, különböző fűszerekkel, a vérrel, borral, konyakkal ízesíteni. Hogy őseink így készítették-e, nem tudom. Az 1940-es évek végén mint egyetemista havi 300 Ft-ból éltem. Egyszer az Astoria ételipját nézegettem – ebéd helyett – ott láttam teknősbékalvest 160 (!) forintért. Nem kölöttem meg.

Sojmos Éde

Hucul lovak a gemenci ártérben

Magyarország jelenlegi egyetlen hucul törzstenyésztése az Aggteleki Nemzeti Park területén, Jósvalfán található. Buzetáky Győző, a Duna-Dráva Nemzeti Park Gemenci Tájégségének vezetője 1998-ban ebből a hegyvidéki ménesből – amelynek alapításában ő maga is részt vett – lehozott az ártérre két csődör csikót. Miért? – kérdeztem a szakembertől.

Egyrészt azért, hogy a két különböző vérvonalból származó – és most már Ivarérett – csődör mellé külön-külön háremet kialakítsa megkíséreljék arra alkalmas területeinken (Veránka-sziget, Tüplös - Gógai-legelő) az állatok vad tartását. Hazánkban ezt a tenyésztési módszert már rég nem alkalmazzák. Jósvalfán is az ún. félvad tartás folyik. A kétféle tenyésztés között a különbség az, hogy félvad tartásnál csak a kancák élnek a szabadban egész esztendőben, a

csődöröket istállóban tartják és csak fűdészt időben helyezik ki a méneshez. Ilyenkor kirobbannak a kancák kőse és ez bizony nagyon megviseli őket. A vad tenyésztetékben egész évben együtt vannak a ménnek a kancákkal úgy, hogy adott a lehetőségük a háremek kialakítására, melyekre aztán szigorúan vigyáznak. Maguk oldanak meg minden tenyésztéssel kapcsolatos problémát (pl. a vérkeveredést), csak elegendő hely kell hozzá és ez Gemencen úgy tűnik rendelkezésre áll.

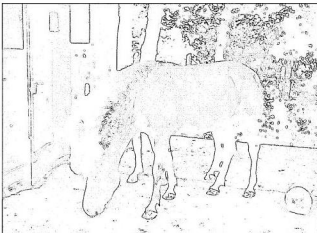
Másrészt arra gondoltunk, hogy meg kellene próbálni a régi időkben itt vadon vagy félvadon tartott ártéri ló viselkedését, rekonstrukcióját. Ennek egyetlen lehetőségét, mint magyar fajtában, a hucul lovakban látom.

Mit illik tudnunk a hucul lovakról, mi a kapcsolatuk a magyarságunkkal?

Kelet-Európában és Ázsia fűves pusztáiban a háztartás előtt, illetve még az elmúlt századokban is a lovaknak két vad formája élt. Víznyolag százezer területen, a lengyel-orosz síkságon volt honos az európai vadló, vagy ahogy a lengyelek mondják a tarpán. Csak a múlt század vége felé pusztult ki, ekkor lőtték le az utolsókat. A sokkal nagyobb élőhelyen elterjedt keleti változatot prsevalzskij lónak nevezik, felfedezőjéről N. Prsevalzskij kapitányról, az egyik legnevezetesebb orosz Ázsia-kutatóról és felfedezőről. Ő látta utoljára vadon, és írta le ezeket a lovakat Mongóliában, az 1876-77-es expedíciójára kapcsán Dzsungáriában. Egyes feltételezések szerint Belő-Mongóliában talán még ma is megtalálhatók szabadban élő példányok. Az ott élők ezt a lovat egyébként takinak nevezik.

Honfoglaló őseink úgy tűnik leginkább tarpán típusú lovakkal érkeztek a Kárpát-medencébe. Ezt a sírfeltárások egyértelműen igazolták, hiszen a harcok mellé eltemették adott esetben a lovd is és ezekből a csontmaradványokból egy tarpán típusú ősló volt rekonstruálható. Az ezt megelőző vándorlása során azonban a magyarság különböző török népekkel érintkezett és került kulturális és nyelvi kapcsolatba. Ezeknek a népeknek, pl. a kazároknak, kunoknak, besenyőeknek viszont talí típusú lovak lehettek és ezekkel érkeztek is telepedtek le a Kárpát-medencében. A két típus itt összekeveredett és így alakult ki az a magyar ősló, amely egészen a mohácsi vízigig tiszta vérben megtalálható volt az egész országban.

A tarpán legközelebbi háztartott változata a huculok lovaként maradt fent napjainkra. Érdekes viszont, hogy a magyarországi hucul állomány a takí bélyegeket is magán viseli. A hucul nép fenn a Kárpátok tetején, a Tisza és a Prut forrásvidékén éli, Galícia és Bukovina határán. Közükben a tarpán szívós hegyi állattá vált. Tumulékony, edzett, jó indulatú. Munkabírádságról, szívósságról legendákat mesélnek. Ha tehát a honfoglalás kori magyarok őslóvd akarjuk visszatenyésztetni, akkor a hucul tartalmazza mindazokat a genetikai információkat, amelyekhez a cél érdekében hozzányúlhatunk. Természetesen számításba jöhetne még a rekonstruált tarpán Lengyelországból, mivel az eredeti, ahogy már említettem, kipusztult és a Hortobágyon az utóbbi években telepített takí állomány is, de ez egy másik

kérdés. A Monarchia széthullása óta, hucul tenyésztés minden környező országban (Szlóvakia, Ukrajna, Románia, Lengyelország) vannak, de ott más elvek alapján, más variációkat hoztak létre. A lengyelok, pl. foltos huculokat tenyésztettek. Nálunk más a tenyésztés célja: az, ahogy Hankó Béla professzor 1942-ben a magyarok őslóváit leírta. Szerinte az a ló „túzes tekintetű, patkányaszőrű és egészűrke tarpán ivadékként volt”. A legnagyobb magyar hucul állomány a két világháború között, a hadsereg menéskarának kezelésében a kárpátaljai Turjaremetén alakult. Innen kerültek ki a hegyvidéki harcokhoz (Kárpátok, gallcaifront) a legjobb málláslovak, géppuskáslovak és a szétszedeti hegyi ágyúkat szállítólovak. A második világháború utáni Magyarország területén sajnos alig maradt hírnemű belsőit. Dr. Angly Csaba, a budapesti állatkert egykori igazgatója volt az, aki kezdte összegyűjteni ismét az országban maradt és fellelhető hucullovakat, elkezdte „tisztítástukat”, tenyésztésüket és a fővárosi állatkert kezelésében ismét összefűzte egy magyarországi állomány. Ezek alovak kerültek, egy kis menésbe összevonva 1986-ban az Aggteleki Nemzeti Parkba, Jós-vajfőre.

Azt már az előbb jeleztem, hogy a XVI. században a törökök bejöveteleivel kezdett fel a magyar lótenyésztés. Ezután kerültek hozzánk különböző keleti és nyugati fajták. A lovagi játékokkal a nagytetű hidegvérűek, később pedig az arab, berber, andalúzai és angol vérvonalak. A néplova azonban továbbra is a szabadban tartott magyar ősló (parlagi ló, parlagi ló, tisztaló, magyar parasztló) volt. Érdekes, hogy az istálló szó a mohácsi vészig nem is szerepelt a magyar szóhasználatban. Úgy tűnik, hogy ez a ló legtovább a dunai árterén maradt fent az izolációt és az őrületi használat (hasonvételvezetés) következtében. Ezt a parlaginak mondott lovat még a vízrendezés időszakában is vadon tartották a Sárközben. Májusának magassága 130 és 155 cm közötti lehetett, a régi leírások barnának, patkányaszőrűnek, egészűrűhűnek, széles szügyűnek, télen hosszú szőrűnek, bozontosnak, nagy harúnak, de fűrgének és szifjalt hátnak mondják, vagyis hasonlóknak, mint amilyenek Hankó professzor ír a magyarok őslóváit leírta. A legjobb hajóvontatólovak egyébként ebből a sárközi világból kerültek ki, a lóval történő hajóvontatás tudniillik századokon keresztül külön

foglalkozásként élt a Duma menti településeken. Valószínűleg ez az elfoglaltság is segítette a fajta fennmaradását.

Ilyen előzmények után tehát, ilyen gondolatok jegyében kerültek ismét lovak az árterre, mely ugyan lényegesen kisebb, mint amilyenek, pl. a II. József korabeli előd katonai térkép ábrázolja, de azért maradt

annyi hely, hogy itt egy újabb értéki tenyésztészet létrehozni.

Köszönöm a beszélgetést.

Kép és szöveg:
Schmidt Antal

Egy artézi kutacska

Nem kell sokat kutakodni múlt idők emlékei között, többen megőrizték régi artézi kutaink képét. Írtam már a működő Baka-kútról – melyet végül is felújítottak, szemeset környezetéből odább helyezték, vizének felszínre hozatalára szolgáló nyomókútát alakították át –, a Kőlcsey utcáról, melynek a lakosság részére jó ivóvizet szolgáltat és a réges-rég megszűntetett Szentháromság térről is.

Még egy ilyen utóbbi, működését befetelték fokozatosan feledésbe menő artézi kutacsokról kell szót ejteni. Ott áll a tanítóképző kollégiuma – mai Eötvös József Főiskola Pedagógiai Tagozata – Szegedi úti, kétemeletes épületének keleti oldalán, a Kolozsvár utca járdája szélén. Amikor az említett, egykor internátusi célokot szolgáló építmény 1903-ban elkészült, jobb vizellátása érdekében udvarán a vallás és közoktatásügyi minisztérium 1907-ben, Orbán Sándor hőmezővásárhelyi kútfőről iparossal kutat fúratott. Először teljesen azzal a céllal, hogy ivóvizet hozzanak a felszínre, esetlegesen szolgálhasson az udvar gyepesítését és az iskolai kert öntözését.

Ha ideig bizonytalan volt, hogy egyáltalán találnak-e artézi vizet. Aztán 1907 őszén, a 250 m talpmélyégű aprószemű kvarchomok rétegből kielégítő, tiszta, szagtalan, 16,80 Celsius-fokos, ivásra alkalmas vizet percenként 14,15 liter mennyiséget biztosító 0,5 méternyire felszökött a fűrólyukon a talpszint fölé.

Mintegy 10-12 ezer korona ráfordítással létrejött egy olyan, egészségügyi szempontból fontos létesítmény, mely jó vízzel látta el az intézményt. Igaz nem volt bővíző, de az intézet 1909. évi május elsejéi átiratában felajánlot-

ta felesleges vizét a város közönségének. Oly módon, hogy azt telken kívül létesített medencében gyűjték össze. A város ezt a jóakarató ajánlatot átirattal közönséggel elfogadta és a medence létesítését elhatározta. A határozat jóváhagyó belügyminiszteri rendelet a következőket mondta: „Oly megjegyzéssel fogvám jóvá, hogy bármilyen előre nem látható oknál fogva a két vízáadó képessége annyira lepadna, hogy az intézeti szükségletet a város használat mellett kielégíteni képes nem volna, vagy ha az intézet vízzüksége mind a percenkénti 15 liter vízmennyiséggel felemésztené, az esetben jogában állandó a város költségén felállítandó kúttól a víz hozzavezetését minden további kárterítés nélkül levonni.” Ilyen feltevélek mellett kivették az utcára, így közköztétt is működött.

A megmaradt víz gyűjtésére 1909 tavaszán két betonmedencét is létesítheték az intézet kertjében, és az udvarán lévő közönséges két vízfőző hozzáadva öntözhetnék a kertet. Az 1930. évben a két teljesítőképessége csökkent, már csak percenként 6-7 liter vizet adott. Később – feltehetően az 1957-1965 közötti időben – a kutat megszüntették.

Hogy milyen ízű volt, miféle ásványi anyagokat tartalmazott, azt jobban leírné nem tudom, erről dokumentumokat nem találtam. Gyermekkoromból kezdve magam is hordtam kellemes, lágy vizet, közeli Csermák téri házukba. Később – az említett kollégium igazgatójaként, rövid ideig ott lakva – láthattam, tapasztalhattam működését, élvezhettem a vizet adó réteg megcsoportosításból eredő remek ízet. Az igaz, hogy a nyomás elégtelensége, a vízhozam csökkenése és ingadozása miatt szivattyúzás segítette felszínre hozását, de élek a gyanúperrel, hogy később úgy látták ilyen eljárás költséghatásával jó vizet már nem érdemlik meg a bajaiak...

Ami jó volt, az elmúlt, a visszaemléke-

zés ürügyén azonban megemlíthető, hogy a bajaiak sokaságában a mai napig sem szűnt meg az igény artézi víz ivásra után. Személyes jellegű tény, hogy nem szeretem a vezetékes vizet, inkább kannákból hazahordozgatom – mint más magamfajta, ízét kedvelő

egyének –, és (lehűtve) fogyasztom a Kőlesey utcai, néha-néha a Baka-kút vizét. Jó szívlvel ajánlhatom a még létező két artézi kutunk vizeinek fogyasztását.

Bánóti Tiber

Dr. Kőhegyi Mihály újra Telcs Ede „utódja” az MTA Numizmatikai Társulatának alelnökeként

A tudományos munka bármely területén dolgozó kutató számára megtszitelhető, ha országos szakmai közösségre vezetői tisztásra kéri fel.

Így történt ez az elmúlt hetekben, amikor a Magyar Tudomány Akadémiájának Numizmatikai Társulatának közgyűlése negyedik (1) alkalommal választotta alelnökévé dr. Kőhegyi Mihályt, a bajai Türr István Múzeum nyugalmazott igazgatóját.

Kőhegyi Mihály munkásságának jelentős részét ismerik a város polgárai, hisz a „Baja Városért” cím kitüntetését, volt városi képviselő, szűkebb hazájának, Madarasnak környékén a szarmata őstásook vezetője volt, és a lelelték feldolgozásával országos tudományos elismerést szerzett.

Ma is fáradhatatlanul munkálkodik, rendszeresen megtalálható régi múzeumi íróasztala mögött, amikor a történelemtudományok mellett numizmatikai kutatásait végzi, és azok publikálásán dolgozik.

Az elmúlt időkben száznál több cikke jelent meg különböző folyóiratokban, könyvekben, továbbadva azokat a kutatási eredményeket, melyek előreviszik múltunk megismerése nyomán jelenünk és jövőbeli problémáink megértését.

Mint régész-kutató széles körű ismerettel kell, hogy rendelkezzen, mert csak így lehet a régi tárgyi emlékekből következtetni elődeink életmódjára, szokásaira, hagyományaira, kultúrtörténeti sajátosságaira, történelmi tényekre. Ezt a munkát segíti a pénzeletek tanulmányozása, a numizmatika is, bizonyára ez a tény vezet arra, hogy ezzel a tudományterülettel is behatóbban foglalkozzon.

Munkáját olyan volt egyetemi évfolyamtársai segítették, mint dr. Gedai István (a Nemzeti Múzeum volt főigazgatója) és dr. Biróné dr. Sey Katalin (a Nemzeti Múzeum éremtárnak volt vezetője). Mindezek mellett természetesen kapcsolatot tart nemcsak a környező országok jeles kutatóival, de tengerentúli országokban élő bajai származású művészek leszármazottáival, hogy gyarapítsa a helyi múzeum éremgyűjteményét.

Szerkesztőbizottsági tagja a Magyar Éremgyűjtő Egyesület által évente kétszer kiadásra kerülő, „Az érem” című lapnak, valamint az MTA Numizmatikai Társulat „Numizmatikai Közöny”-ének, mely kétvétenként jelenik meg. Érmészettel kapcsolatos cikkeit, fordításait, recenzióit az „Éremtani Lapok”-ban is rendszeresen közzéteszi.

Tudományos konferenciákon is közreadja kutatási eredményeit. Volt szerencsém meghallgatni 1997-ben Nyíregyházán a Numizmatikai Társulat nemzetközi ülésén előadott értekezését „Koholt vagy valós illegális pénzfelhőlyegzés Szegeden 1919 júniusában”. (Köszönöm, hogy viszont-megtszitelte részvételével az általam ugyanott tartott előadásomon, melyet „A damnatio memoriae végrehajtása Nero ellenjegyében – ismeretlen Galba ellenjegy” címmel tartottam. Mindketten sikerrel szerepelünk numizmatikai témával a nemzetközi megemlékezésen, bajaiként városunkat is képviselve.)

A numizmatikai kutatás nemcsak a történelem társtudománya, hanem gyűjtőszervelet, tudásvágy a kuriozitások megismeréséhez. Sohasem lehet önzöldi tevékenység, mert a megszerzett tudás holt tökévé válik.

Kőhegyi Mihály hosszú évek óta igyekszik megosztani ismereteit a tudományág képviselőivel, a gyűjtőkkel és az érdeklődőkkel. A Numizmatikai Társulat közgyűlése elismerve eddigi munkásságát, 12 évi alelnöki tevékenységét újabb 4 évre hosszabbította meg. A Társulat fennállása – 1901. május 14. – óta ez az első eset, hogy négy egymást követő ciklusra ugyanazt a személyt választják meg alelnökké.

A Türr István Múzeum
Telcs-hagyatékából.

Fotó: Harcos István

Tisztelt Miska Bátyám!

Kívánom, hogy e poszton bajai elődöd, Telcs Ede (Baja, 1872. május 12. – Bp., 1948. július 18.) — az MTA Numizmatikai Társulatának alapító és tiszteleti tagja, az éremművészet egyik legnagyobb magyar képviselője és megalapítója — méltó utódja maradjál!

Bűszhék vagyunk, hogy a numizmatika ügyét — annak méltó vezetői tisztását — újra bajai töltheti be. Kívánok jó egészséget és kitartó, türelmes kutatómunkát mindannyiunk őszinte megbecsülésével.

Őszinte tisztelettel tagtársad:

Harcos István
Tgsz.: 182.

Ul.: Fogadaj szerzetettel az illusztrációban Telcs Ede 1936-ban a Numizmatikai Társulat fennállásának 35. évfordulójára készített érem képét.

KÜLDETÉS

4.

Amikor június 5-én kora délután Tűr és Telegi vidékén diskurálva kilépett a comói városába szélesre tárt kapuján, az őrt álló fiatal alpini vadász vigyázkébe kapta magát, és közben a szeme sarkából kíváncsian mustrálgatta az ismeretlen nyelven beszélő tisztet. Az idősebbiken úgy áll az egyenruha, mintha csak rádobálták volna, kezdte összegezni a szemle eredményét, de a folytatásra már nem jutott ideje, mert figyelmét egy csinos leányka vonta magára, aki kezében kis kosárkát szorongatva, a tér túloldala felől szapora léptekkel éppen feléje tartott. A vizsgálódás alól kikerült két magyar a közelben magas Katedrális felé sétált kornótosan.

Gróf Teleki Sándor

A napjukat a felszerelés átvételével kezdték. A meglepően jól ellátott raktaból ruhát, kardot, revolvert vételeztek, és miután sikeresen átvedlettek katonává, dél tájban jelentkeztek ajánlólevelükkel Visconti-Venosta királyi biztossá. Meglepőde látták, hogy szobájában a dandárnak szinte az egész vezérlára együtt van. Medici mellett ott volt Enrico Cosenz, az első ezred parancsnoka és

több zászlóaljparancsnok is. Mint a bemutatkozás után megtudták, belépésükkor éppen Francesco Carrano tábornokari főnök vitte a szót. A fővezérségtől kapott friss híreket ismertette. Ezek szerint az előző napon a franciák Buffalora és Robeccano között áttörték az osztrák védővonalat, és Magentánál hatalmas győzelmet arattak. Délutánra felmorzsolták az ellenállással próbálkozó osztrák hadtesteket. Azóta az ellenség mindenütt visszavonul, feltehetően Milánó feladására is elszánta magát.

A tiszték egymás szavába vágva latolgatták a várható fejleményeket. Az a tény, hogy a főerők átépték a Ticinót, és várhatóan akadály nélkül vonulhatnak nyugat felé, óriási fordulat a háborúban, és ez új helyzetet jelent az alpini vadászok számára is. Ebben valamennyien egyetértettek. Eddig csak az 6 egységeik barcolták Lombardia földjén, feladatuk nem lehetett más, mint hogy ide-oda mozogva, az egyenlőtlen összecsapások elől kitérve, minél nagyobb ellenséges erőket kösse-nek le a frontnak ezen a szárnyán. De most, hogy a középső szakaszon sikerült az átérés, és kibontakozóban az általános támadás, a megzavarodott ellenségre itt is haladéktalanul szemtől szembe kellene rácsapni, vélekedtek néhányan.

Carraro mérsékletre intette a heveskedőket:

– A most kapott kémjelentés szerint Bergamóban és környékén változatlanul igen jelentős ellenséges erők állomásoznak. Úrban horvátjai legalább nyolcezren vannak, és a város fölött, jól véhető Castello is tömve császáriakkal. A döntés joga pedig egyébként is Garibaldié – zárta le a vitát.

Amíg a többiek izgatottan beszélgettek, Tűr boldogan izelgette magában a magentai győzelem hírért. Ez volt hát a nagy durranás, amelyről híber beszélt a minap. Válgjon mihamarabb dörgéssé, fejlesztette tovább a képet, és abban hadi legyek ott én is!

Amikor magukra maradtak, a királyi biztos nyájasan elbeszélgetett a két újonnan jött ezredessel, és azzal bocsátotta el őket, hogy becsúszásukról, feladataikról Garibaldi tábornoktól fognak eligazítást kapni.

A Katedrális előtt Telegi megállt, végigpásztázta tekintetével a márványbomlok-

zatot, azután barátjába karolva a kapu két oldalán kialakított fülkék felé bökköt:

– Tudod-e, amice, ki az a két fér, akiknek a szobrai itt állodgálnak a Szűzanya és a szentek képmásai előtt?

Amikor látta, hogy Tűr csak felbúzza a vállát, mindjárt válaszólt is a kérdésre: – Azok bizony a két Plinius.¹ Hallottál talán rólok, hiszen latin iskolát jártál te is – nézett várakozóan.

– Régen volt az, pajtás. Még aztán a poetikai osztályból kimaradtam, retorikát már nem végeztem,² és a név azért rémlik valahonnan.

– Derék római polgárok voltak. Az őregőbb korának minden létező tudományát összegyűjtögette, unokáöccsének sok-sok leveléből pedig azt mondják, szinte tapinthatóvá válik az a régi világ. De nem is ez a lényeg, őcsém, hanem az, hogy pogány létűre idekerülhettek. Egy boldogabb korban elegendő volt az érdem, meg az, hogy ezen a tájon születtek, mindjárt helyük lett az Úr szentjei közt. Manapság nem ilyen űrelmes a római egyház. Lám, még Cavourt is kiközösítette a pápa, amiért egy kicsit megfarciskálta a papok hatalmát.

– Bizony így van, Sándor. Nem kell pogánynak lenned, hogy ne szeressen Róma. Elég, ha szabadkőműves³ vagy, mint jómagam. Pedig igazán mondom, semmi bajom a vallással, hiszen a Jőistent. Csak ki nem állhatom a papot, ha Isten szolgálójából az emberek parancsolójává akar lenni. Azt hiszem, ott a baj, hogy az egyháznak nemcsak templomai vannak, hanem állama is.

Tűr egy ideig elgondolkodva nézegette a kapu íve fölött sornokozó szobrokat, majd – amikor továbbindultak – folytatta a gondolatot:

– Az egyszerű, régi vágású papokkal soha nem volt bajom. Gyerekkoromban például nagyon jól megvoltam a bajai ferences atyákkal, akik a latin grammatikát tőltögtették belém. Pedig néha pálcával is segítették a műveltet – tette hozzá mosolygva. – Vagy az a svájci gvardián, akivel 1850-ben találkoztam. Mondhatom, igazán derék ember volt. Akkor hozott össze velem a véletlen, amikor több mint száz magyar katonaszűkevényt gardioztam éppen Piemontból kifelé. Az osztrákoka a kiadatásukat követelték, mire én írást adtam torinói kormányának, hogy

ezek az emberek egytől egyig az előző évi légióm tagjai, nekik ugyanis Bécs büntetlenségét garantált. Tudta persze a kormány is, hogy ez nem igaz, de hívátkozhattak rám, azalatt meg mi elpuccolhattunk az országból. Így aztán sikerült a dolog. Le Havre-ban hajóra tettem a fűkát, mehetek Amerikába. De azért nem ment ilyen gyorsan. Egy időre Svájcban ragadtunk, mert a francia vízum nagyon nehezen akart megérkezni. A belinzonai kapucinus kolostorban kaptunk kvártélyt. Az ottani házfőnök volt, akiről beszélek. Minden tőle telhető meglett, hogy az embereim ne szenvedjenek hiányt. Velem meg kiváltképp barátságos volt. Esténként jókat beszélgettünk a világ dolgairól. Világos fejl, szeretetreméltó ember volt. A város délutáni, álmos csöndjét vártlanul lövő lövedégek zavarta meg. Ahogy közelebb került, fokozatosan csitogással élesedett a hang, a következő csapódó patkók fémes csengése visszhangot vert a szűk utcában. Előbb néhány vidáman nyargaló gyerek tűnt fel a közeli kanyarban, s utánuk nyolc-tíz lovas katona poszan, izzadtan, de szemlátomást elégedetten, hogy végre célba érték. Bár elég gyorsan haladtak, arra is volt idejük, hogy oda-odavillantsanak egy mosolyt a megnyúló ablakokban feltűnő hölgyeknek.

– A Marrochetti-vezred felderítői lehetnek – vélekedett Telesi.

Valóban azok voltak. Alig fél óra múlva lassú menetben a gyalogosok is leereszkedtek a nyugati dombok felől a városba tartó úton.

Estefelé Garibaldi is megérkezett. Először a Vareséből jött ezred taborhelyeit járta végig. Elbeszélgetett a katonákkal, kikérdezte őket a lavenói erődnél vívott csata részleteiről, dicsérelte bátorságukat. Utána a Bertani doktor vezette mozgó hadispótályt látogatta meg. Később a városbúzában a három ezredparancsnokkal tanácskozott hosszasan. Öreg este volt már, amikor a három Torinóból érkezett tisztért küldött.

Telekit a régi ismerősnek kijáró szívéllyességgel elsőként üdvözölte. Nejeferől, a kedves Madame-ról érdeklődött, így nevezte Telesi francia feleségét, és fellemlgette őszinte vendégvételét, amellyel olyan kellemessé tette a nem is olyan régen, Nizzában együtt töltött napokat.

– Látja, kedves ezredesem, ejjt az idő, amelyről fél éve is még csak álmodozhattunk. Önről néhány éve sokat írtak a lapok – fordult Türrhöz. – Esete az osztrák önkényuralmú méltán keített felháborodást a jobbik Európában. Bár voltak tapasztala-

taink ennek a velejéig romlott hatalomnak gátlástalanságáról, az azért mégis csak sok volt, hogy egy semlegesnek mondott országból, az oláh fejedelemeségből egyszerűen elrabolnak és hadbírószág elé állítanak valakit.

– Bizom benne, tábornok úr, hogy ez a háború mőresre tanítja őket – mondta Türr.

– Magentánál megkapták az első leekét. Most aztán addig kell szorongatnunk őket, amíg ki nem takarodnak a megszűnt országokból, így az önök hazájából is. – Garibaldi itt egy kis szünetet tartott, majd hozzátette:

– A franciákért és különösen a császárkért nem rajongok ugyan, de ha ez csak az ő segítségükkel mehet végbe, vállalom a fegyverbarátságot.

A tábornok ezután Hossek kapitányt kérdezgette. A megilletődött, halgatag lengyelt nem volt könnyű szóra bírni, de végül csak kibökte, mi vitte a magyar szabadságharcosok közé:

Giuseppe Garibaldi

– Ha otthon nincs mód rá, ott próbál az ember tenni valamit, ahol lehet:

– Igaza van, kapitány. Én is mindig így gondoltam – kapott a szón Garibaldi. – Bárhol fűtik is a szarnokot, az emberiség előjövendő szabadságát kovacsolja.

Garibaldi ezután a közvetlen feladatokról szólt. Elmondta, úgy döntött, a katonákat hagyja még egy napig pihenni, a Marrochetti-vezredre kiváltképp ráfér egy kis nyugalom, az alatt sikerül talán az ellenség helyzetéről is új híreket kapni, de utána mindenképpen megindul keletnek, mert nem hagyhatja, hogy az osztrákok,

vesztőket érezve, a lakosságban álljanak bosszút. Hossek kapitányt utasította, hogy azokat a San Fermónál foglyul ejtett magyarokat, akik készek a légóban szolgálni, talán harminchatan vannak, másnap készítse fel az útra, mielőbb induljon velük Genovába, és adja át őket a Magyar Nemzeti Igazgatóságának.

– Remélem, később nagyobb transportokat is indíthatunk – fordult a két magyar felé. – Addig mindenesetre maradjanak mellettém. Az sem kizárt, hogy a hadi tudományokra is szükség lesz.

– Ami azt illeti, szívesebben néznék szembe az ellenféllel, mint hogy csoportokat gardírozzak a hátországba – szakadt ki erre Türrből a vallomás.

– Medici említette, hogy ön nemcsak hivatalos tiszt volt, hanem harci tapasztalatait is vannak. Hol szerezte azokat?

– A badeni forradalom idején két zászlóalj vezényeltem.

A beszélgetés közben Türrnek módja volt alaposan megfigyelni a legendás hőst. Hasonlít is, nem is azokra a képekre, amelyeket láttam róla, rögzítette az első benyomást. A haja nem omlik olyan dús fűrtökkel a nyakára, őszes, vörhenyes szakállja is mintha rövidebb lenne, és természetesen a ruhája is más. A lobogó poncho és a vörös ing helyett ezüstszürke zubbonyt, lamposos, kék pantallót visel, ahogyan az egy piemonti tábornokhoz illik, a vállán átvetett, csomóra kötött vörös kendő viszont mintha csak azért lenne, hogy jelezze, igazából fűtyül a regulára. A magas homlok, a hosszú, egyenes orr ismerős, igen, de nincs az a kép, amely megmutathatná a tartásából, mozdulataiból sugárzó erőt és ezeknek a kék szemeknek meleg, figyelő tekintetét, barátságos csillogását, őszesége megfigyelését, és nem is vette észre, hogy gondolatait már nem annyira a tárgyilagossá szemlélődés alakítja, hanem a Garibaldióól áradó személyes varázs.

– Holnap jól pihenjék ki magukat, uraim, mert alighanem nehéz idők várnak ránk – mondta a tábornok, amikor éjjeltáiban elbocsátotta vendégeit.

Két nap múlva az alpesi vadászok az Adda folyó partján táboroztak le éjszakára. Hosszú utat tettek meg a kora reggeli indulás óta. A gyalogoszredek a Bergamo felé vezető úton haladtak. A lovasság egymással váltó járőrei éppen a környéket fűrkészték, nehogy váratlan támadás érje a menetelő egységeket. Szerencsére nem mutatkozott ellenség, a több mint harminc kilométeres úton csak helybellekkel találkozott. A néhány faluban, amelyen

áthaladtak, éljenezve fogadta őket az utcára tördülő nép, ilyenkor a lankadók is tíz erőre kaptak, és csillogó szemmel masztarostak tovább.

A következő nap nem sok jót ígért. Ahogy közelebb és közelebb kerültek Bergamóhoz, az emberek egyre biztosabbnak voltak benne, hogy véres harcok várnak rájuk. Volt már tapasztalatuk a háborúról, tudták, hogyan arat a halál. Barátok hullottak el körülöttük, pedig eddig csak a győzelmet izlelték. De lehet-e egyik nélkül, pusztá szuronnal bevenni egy megerősített várost? Eleget-e a bátorság a kartácsfűz ellen? Az elkomorodó arconok ott sötétültek a szívetek rágó kétségék.

Garibaldi olykor kivált törzisztájei közül, felkapartott egy-egy őt menő emelkedőre, onnan figyelte menetelő katonáit. Egyenes derékkal, széles mellét kifeszítve ütött fekete lován, fején tábornoki sapka helyett széles karimájú kalap. Mozdulatlan szoboralakja maga volt a rendíthetetlen nyugalom. Senki nem tudhata, mi jár a fejében, de a pusztá jelenléte elég volt ahhoz, hogy oldja az idegek feszülését.

Amikor csapatai a Brembo hídjához értek, a tábornok pihenőt rendelt el. Dél felé járt az idő, a nap magarói sütőt a bokros folyóparton szétszóródó katonákra. A látóhatár nyugati peremén már látszóttak a hegyoldalra épült bergamói óváros tornyai, kupolái, de szinte lebegni tűntek, amint jásztól velük a fény.

A folyó túlsó partjáról egy erősebb barocónak nevezett könnyű, kétkerekes kocsis kapaszkodott fel a hídra. Amint lehajtott a katonák közé, a bakon ülő testes férfi egy pillanatra visszafogta a szaporán fűgő lovacskát, és Garibaldi felől érdeklődött. Egy perc múlva már a tábornok előtt állt.

– Bravo, Macagolai Hát sikerült visszajönnie – üdvözölte a jövevényt Garibaldi. – Mindig tudtam, hogy én a legmegbízhatóbb kémem. Mi hírt hozott? – Csupa jót, tábornok úr. A németek kivonultak Bergamóból, és az hírlík, Castelbóli is készülnek elmenni.

A jó hír pillanatok alatt zűzfűttet a katonák közét, és máris a megkönnyebbülés öröme sugárzott az arconok.

Harc helyett diadalmenet várta őket. Amikor a fegyelmestetten vonuló első századok elérték a város határát, utjongó tömeg futott eléjük, és énekelve, kiabálva kísérte őket a központ felé, ahol szinte már mozdulni sem lehetett a sokaságról. A sorok felbomlottak, az emberek a szabadság mámorától részegülten öleltek, csókolgáltak, éljeneztek a katonákkal.

Tűr és Telesi Camocci ógróf palotájában kapott szállást. A gyönyörű márinké a bejárati lépcsőfő sietett eléjük, és örömről sugárzó arccal üdvözölte őket:

– Hozta Isten önöket, a megváltás katonáit. Hiába szabótták, a komomyikkai saját lakosztályába vezettette a vendégeket.

– Apám, nagyapám egy életen át háiba várta a szabadítókat, nekem jutott a boldogság, hogy köszönhetem önöket. Számomra megtiszteltetés, ha elfogadják vendégszeretemet – győzte le ellenkezésüket. – Urban az egész házat lakta, de akkor tűzhelyünk hideg volt, mi inkább elmentünk innen – tette hozzá elkomorodva.

Vacsora után a márinké zongorajátéka mellett a két vendég a családdal együtt énekelte a szabadságszeretet himnusát: „Itália, rajta, most vagy soha, üzd el, most vagy soha, üzd el, mind az ideget!” Lefekvéshez készülődve nem is annyira barátságos, inkább a sorsnak tette fel Tűr a kérdést: – Vajon mikor ünnepelehetjük majd otthon is a szabadságot?

Másnap reggel Garibaldi parancsot adott az indulásra. Mint mondta, késedelem nélkül követni kell a visszavonulót, hogy érezzék, nem futja az időből rablásra, szedniük kell az irhájukat. A katonák lelkesen készülődtek, mert már ismerték a friss hírt, a reggeli lapok élve címeikkel közölték: III. Napólen és II. Viktor Emánuel bevontul Milánóba. A főerők tehát szintén vonulnak előre. Akkor rajta, hadi legyenek továbbra is mi ennek a seregnek az avangárd-jal – gondolták nem kis bizakodással. Aznap nem jutottak messzire, mert alig hagyták el a várost, az élen haladó Medici-erzed felderítői ellenség jelezték. Mint később kiderült, a Bergamóból kivonult osztrákok egy erzedet hátrahagytak, hogy biztosítsa elvonulásukat.

Egy közeli falu, Seriate mellett csaptak össze. Medici erzedének két zászlója frontálisan támadott, és az ellenség, jól megválasztott védővonalában, makacsul ellenállt, és végül visszahúzóására kényserítette az alpesi vadászokat. A Cosenz erzedével odaérkező Garibaldi oldalról indított támadást. A védők közt támadt zavart kihasználva Medici ismét rohamot vezényelt, és most sikerült nyílt terepre visszavonulni az osztrák erzedet. Egy ideig még folyt az ádáz kézitusá, de délutánra elődlt a küzdelem, az ellenség egy része elmenekült, több százán pedig megadta magát. Mire a később indult Marrochettli-erzed s vele a két magyar a hely-

szíre ért, már minden elcsendesült. Tűr és Telesi azonnal az egybetereit foglyokhoz sietett. Szép számban voltak közöttük magyarok is.

– Nincs jobb dolgokat, fiúk, mint a szabadság katonáira lövöldözni? – ripakodott rájuk Telesi, de aztán szépen is elmagyarázta, hol a magyar baka helye ebben a háborúban. Értettek is sokan a szóból, bár lehet, néhányan csak annyit, hogy jobb felcsapni magyar légionáriusnak, mint hadifoglyóváborba menni.

A szaritecék közben összegyűjtötték a sebesülteket. Nem tettek közöttük különbséget. Most már a volt ellenség is csak segítségre szoruló beteg volt. A könnyebb sérülteket ellátták, a súlyosabbakat a Bertani-féle kórház kirurgusainak keze alá adták.

Garibaldi parancsot adott, hogy az ellenség halottait a falu férfi lakossága segítségével hantolják el, a két erzed tizenyele bőszi halottját pedig kísérettel szállították Bergamóba, ahol a városi hatóság majd méltó módon eltemetheti őket. Telekit felkérte, hogy csatlakozzon a foglyokat a városba kísérő katonákhoz.

– Láttam, ezredes, már megkezdte az agitációt. Biztos vagy benne, hogy talá a foglyok közt legalább százat, akiknek hasznát veheti a Magyar Nemzeti Igazgatóság. Kalauzolja el őket Genovába. Amire szükség van az úthoz, azt igényelje a várostól.

Telekinek nem sok ideje maradt a felkészülésre. Egy óra sem telet el, indulnia kellett.

– Itt maradj hát, pajtás, egyedüli magyarnak – bökte oldalba Tűrt. Hosszasan ölelte egymást a két barát, azután Telesi átvette a mellettük álló katonától a kantárszart, és felpatant lovára:

– Inten veled, Pistim, vigyázz magadra! – Istent még vissza, és a foglyokat kísérő katonák élén ellovagolt Bergamo felé.

Seriatól nyugatra egy széles, füves laplyón északozott a győztes csapat. Elalvós előtt itt is, ott is az útköznetről folyt a szó. Garibaldi túlszákara is értékelte az eseményeket. Megvitaták a taktikai mozzanatok, számba vették, méltatták az esleetteket, és elősorolták azokat, akik a legdicősebben álltak helyt a küzdelemben. A nap hőse, ebben egyetértettek, Narciso Bronzetti volt. A kitűnő felkészültségről, fiatal tiszt szakkadával szinte legázolta az osztrák balzárnyát védő zászlóját, és ezzel lehetővé tette, hogy a Cosenz-erzed alig néhány perc alatt az ellenség hátába kerülhessen.

A következő napon Brescia felé indultak a Garibaldi-hadosztály katonái. Ellen-ségbe nem ütköztek, most már csak a távo-lóságot kellett leküzdeniük. A harma-dik napon érték el a várost, ahol talán még a bergamóniai is fergetegesebb fo-gadatságban volt részük. Az emberek szívében kitörölhetetlenül élt az 1849. évi legendás tíz nap emléke, és az is, hogyan folytatta vére és torolta meg a felkelést Haynau, akit azóta a bresciai hiénaként emleget a világ. És aki né-hány hónappal később Magyarország bűhára lett, tette hozzá a maga gondola-tát Tűr, miközben körülölelte az ujon-gó, ünneplő tömeget. Ha egyszer hazave-rekedjük magunkat, otthon is ez a tom-boló öröm fogad majd bennünket, su-hant át agyán, és érezte, hogy a friss élménytől és az elképzelt boldogságtól kőnyek gyűlnek a szemébe.

Bresciánál az alpesi vadászoknak a főparancsnokságtól való függetlensége véget ért. A Milánó felől gyorsan előre-nyomuló szövetséges erők közel kerül-tek ugyanis hozzájuk, ezért – mint előre-tolt balszámny – Viktor Emánuel a saját parancsnokság alá vonta őket.

A Garibaldi-hadosztály két napot töltött Bresciában. Pihenésre nem sok idő ju-tott, az újonok felfegyverzése, az egy-ségek átszervezése folyt reggelről estig. Már Bergamóban is sokan csatlakoztak az alpesi vadászokhoz, Bresciában pedig újabb több ezer önkéntes állt Garibaldi zászlaja alá. A csaknem tízezer főre du-zzadt hadosztályban Tűr egy zászlójel vezetése-re kapott megbízást. Örült a fel-adataknak. Hogy ez nem nagyon passzol eredeti megbízatásához, azt a legkevésbé sem bánta. Annnyit már látott ugyanis, hogy az nemigen állhat másból, mint a foglyok gyűzküldéséből. De mi más is lehetne itt csinálni? A frontvonalban nincs lehetőség a parárlásra. Végére is a támadó ellenség elé nem lehet egy rö-p-lappal a kézben odaállni, hogy nosza, ha érteik, mi van ráírva, álljatok át. Ott bi-zony csak egyet lehet tenni: harcolni. Nekik pedig éppen ahhoz van kedve meg-képzettség is. Pepecseljen a foglyokkal az, aki akar.

A június 15-ére virradó éjszaka Garibaldi azt a parancsot kapta a főhadiszál-lásról, hogy nyomuljon előre Lonato fe-lé. Négy lovaszerezd és két tüzérlőveg fog-ja követni az úton.

Kora reggel már a városon kívül me-netelt a hadosztály. Mivel a felderítők az útnál jobbra fekvő területen ellensé-ges mozgást észleltek, a tábornok úgy

döntött, az utat átszelő Lupa csatorna hármas hídjánál erős hátvédet hagy, hogy az érkező lovasság áthaladása biztosítva legyen, ő maga pedig a had-osztály nagyobbik felével továbbvo-nul Lonato felé.

A Cosenz és Tűr vezetésével hátraha-gyott egységet nemsokára támadás érte. Az ellenség a csatorna két partja mentén hosszan elnyúló fás, bokros terepen kö-zelítettte meg az egyenetlen terep és az út menti árok oltalmában megújuló garibal-distákat. Szűk, kék nadrágyujról, kurta csizmájukról fel lehetett ismerni őket: Urbán katonái.

– Malecetti croati – morogta a Tűr előtt guggoló katona. Átkozott horvátok, igen. Akár magyarok is lehetnek, suhant át az agyán. De nincs mit találni. Akárcik is ezek, itt most a szabadság! Ill szemben a szarnoksággal.

A támadók zárt sorokban, magabiztosan közeledtek. Amikor lőtávolságra értek, go-lyózárogató zúdítottak a védők felé. A he-ves viszonzás meglepte őket, de azért egy ideig még nyomultak előre. Később megtorpantak, soraik szétszilárdódtak, tisztjeik jobbnak látták visszavonulást fűjteni. Cosenz parancsot adott földöz-sükre. Több mint két kilométeren ke-rezstül folyt a hajszja. Tűr zászlójára ha-ladt az élen. Már a csatorna következő hídjánál jártak, amikor a Castenodolo felől dombokról erős tüzet kaptak. Az óvatossz Cosenz hátulról megálljt-jelzett, de Tűr csak előre figyelt. Dühödten mustrálta a bokrokkal benőtt, hepekupis domboldalt, és hársány hangon rohamra biztatta embereit. Ekkor Cosenz is fel-zárkózott a támadáshoz. Nem tudhatták, hogy az arcvonal mélységében két teljes osztrák dandár táborozik. Katonáik az iménti győzelemmitas lendülettel rohamozták, és az ismétlődő sorútek egy-re többeket kaszáltak le közülük. A táma-dás elakadt. Tűr felvágatott az emelke-dőn, és döböntően nézte a pusztulást. Nyitott szemű, vakon bámuló halottakat látott, fájdalomtól fétrengő sebesülteket. Az egyik halottban iszonyodva ismert rá Narciso Brozzettire, a seriatéi hőse.

Kénytelenek voltak meghátrálni. Né-hány pánikba esett újonc fejveszést fu-tásnak eredt, de a többség helytállt. El-keseredett harcot vívtak az utánuk nyo-mulókcal, de végül is visszaszorultak a kiindulópontig, az alig máfélé óra el-hagyott hídig. Garibaldi a csatazajt hall-va időközben visszafordult, és a hadosz-tály másik felével éppen akkor ért a helyszínre. Az egyesült erő megállította

az osztrákokat, és azok nem is erlítették tovább a támadást, visszahúzódtak, nyilván erősesten várva.

A rövid szünetet Garibaldi igyekezett kihasználni. Mivel az ígért lovasságnak egyelőre nyoma sem volt, csak magára számíthatott. Rendezte az egységeket, a védővonalat szélesebbre húzta, és a szárnyakat úgy helyezte el, hogy az újra induló támadások oldalba kaphassák az ellenséget. Zászlójával Tűr a jobb-szárnyon, egy ritkás erdő takarásában foglalt állást. Az előbbi kudarc elkeserít-e-tte, de elszántabbá is tette. Ott égett tudatában a vérző fejfel bűkdacoló baj-társak látványa, Bronzetti halálba der-medt arca, és egyre türelmetlenebbül fűrkézte a távot, jön-e már az átkozott ellenség.

Nem kellett sokáig várnia. Hamarosan felütek a menetelő osztrák ezredek. Zárt rendben közeledtek. Szélesen el-nyúló, félelmetes tömeg. A szaronyo-kon, kardokon meg-megcsillant a nap. Néhány perc múlva a balszárnyuk már csak alig száz méterre volt. Tűr még ki-várt egy ideig, aztán hatalmas hangon kiáltotta:

– Első és negyedik zászlóját Roham! – Úgy gondolta, ha az ellenség érti a ve-zényszót, hadd higgye, hogy többen vannak.

Az eddig földhöz lapuló harcosok talpra ugrottak, és kirohantak a fák közül. Tűr kivont karddal az éle vértogatott. A császáriak ösztüzet lőttek, hogy elhár-ítsák a váratlan rohamot, de a viharos erővel támadó zászlóját katonái néháy pillanat múlva már rajtuk voltak, kezü-sára kényserítették őket. Tűr tempa ütést érzett a bal karján, de mit sem törődve vele, berontott a szétrebbenő sorok közé.

– Rajta fűk! Össétek őket! – kiáltotta, és vadul csapkodott maga körül, hogy távol tarassa a közeledő szaronyokat. Nemigen látta, inkább hallotta, hogy a távolban is kibontakozik a harc.

– Előre! Most vagy soha! – üvöltött fel újra, de aztán érezte, hogy kantárszárát szorító keze elillazt, és meglátta a zubbony újabból kicacorduló vért. Fájdalom hasított a vállába, nyíllalás a szívéig ha-tolt, megszüdült, feje a ló nyakára bil-lett. Itt maradtam, Sándor, egyedül ma-gyarnak, futott még át agyán a gondolat, aztán a megtorpánló hátáról eszmé-letlenül eszűszott le a földre.

Nem láthatta már, hogy a megérkező ki-rálly lovaszeredek hang szorják szét a megriadó támadókat.

Jegyzetek:

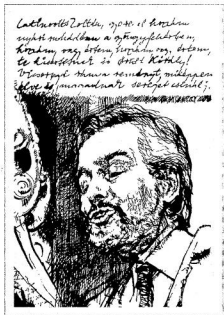
1. Plinius, Gaius Secundus (i.u. 23-79). A természet története című 37 kötetes gyűjteménye mintegy 500 görög és latin szerző műveit tartalmazza. Plinius, Caius Cæcilius Secundus (i.u. 61-113) tíz kötetnyi irodalmi levelet írt. Mindketten Comóban születtek.
2. A második Ratio Educationis (1806) előírás szerint: a hat évfolyamos ún. nagy-gimnáziumok, Baján is ilyen működött, négy grammatikai, egy poétikai és egy retorikai osztályból álltak.
3. A szabadkőművesek őtikos szervezetei, az ún. szabadkőműves páholyok XV. századi angolai megjelenésüktől a szabad gondolat, a testvériség hirdetői voltak. A XIX. században nagy szerepük volt a polgári liberális eszmék terjesztésében. Tár 1854. november 7-án lett a torinói székhelyű Dante Alighieri Páholy tagja, amely az olasz egység ügyét is zászlajára tűzte.
4. A novari csa (1849. március 23.) hírére Bresciában felkelés tört ki. Az olasz hazafiaknak sikerült az osztrák helyőrséget elfűzniük, de a nagy erőkkel érkező Haynau véres utcai harcok után, április 1-jén felülkerekedett, és Európa-szerte felhőborodást kiváltó kegyetlenséggel vetett véget a forradalmi megmozdulásnak.

Bálint László
(folytatjuk)

Dr. Pump József felvétele

Anyák napjára

„Haza akartam, hazajutni végül”

60 éve született
Fejes István festőművész

Fejes István, a Vaskútól és Bajáról elszármazott festőművész egy kaotikus, örült világ szorításában élte életét 1940 és 1982 között, miközben egy álomvilágba, a századforduló és a századelső elvesztett paradicsomába vezették vágynai. A múlt század és a századelső legkülönösebb művészeinek (Csontváry, Gulácsy, Dosztojevszkij, Kosztolányi, Juhász Gyula, József Attila, Farkas István, Latinovits Zoltán) hatása egyértelműen kimutatható életművében. Csontváry, Gulácsy, Mednyánszky és Farkas István örökségéből kiindulva és attól egészen sosem elszakadva teremtette meg a maga expresszív, szuggesztív, mégis arisztokratikusan finom, bájos stílusát.

Fejes István a Heves megyei Csány községben született 1940-ben, a helybéli pedagóguspár első fiaként. Édesanyja fájdalmasan korai halála után, 1950-től Vaskiton élő nagyszülei nevelték. Baján, a Rudnay Gyula Szabadakadémiára megszünetése után megalkult, B. Miklós Ferenc vezette Képzőművészeti Kör növendéke volt. A nagy utazás 1954-ben következett, amikor a fővárosba indult, hogy a Képző- és Iparművészeti Gimnáziumban, majd 1958-tól a Képzőművészeti Főiskolán folytassa tanulmányait – Papp Gyula, Ék Sándor és Barcsay Jenő voltak mesterei. Közben rendszeresen belekóstolt a hődemográfusoké és a pécsi művésztelpeké lázas nyarába. 1963-ban a római nemzetközi főiskolai biennáléra is meghívást kapott. A főiskolát befejezve öbudaí és keletföldi iskolákban tanított, majd 1971-től alkalmazott grafikusként dolgozott (Ady-, Krúdy-, Zek-, Dosztojevszki-illustrációkat is készített). A biztos megbíztatást nyújtó munka mellett bőséggel maradt ideje festeni. A hatvanas évek vége, a hetvenes évek eleje volt élete legtermékenyebb időszakja.

Ennek ellenére sajnos Fejes István messze elkerülte a szerencse. A képző- és Iparművészeti Lektorátus 1973-ban ugyan valamennyi alkotását kiállításra méltónak ítélte, a fővárosban (helyhiányra hivatkozva) önálló tárlat rendezésére 1973-tól haláláig egyetlen egy lehetőség sem kapott. A sorozatos kudarcok jóvátehetetlenül megviselték idegrendszerét. Tartalmas művészi pályájának az 1982 őszén bekövetkezett tragikus halála vetett véget.

Alkotásai ugyan számos budapesti és vidéki csoportos kiállításra szerepeltek, életében csupán egy gyűjteményes kiállítás volt 1981-ben Kecskeméten – ezt követte 1983-ban a budapesti Ikarusz Művelődési Központ, majd 1984-ben a bajai és nagykanizsai emlékkiállítás. Életművének néhány darabja hagyatékából került Vaskit község tulajdonába, ahol a Művelődési Házban 2000. március 18-án nyílt állandó kiállítás.

Amikor Fejes István műveit nézem mindig egyfajta nosztalgikus szomorúság, valami megfoghatatlan édes-keserű érzés fog el. Ugyanaz az érzés, mint amikor Kosztolányit, Krúdyt, Cséth Gézét olvasom vagy Latinovits Zoltánt nézem, hallgatom. A való világ különböző időskijainak keveredése, a vágyak sejtelmes világa és az álom elegyedik az írók műveiben, a színes elődásaiban és Fejes István képi világában egyaránt. Fejes

István minden alkotása döntésre kényszerít bennünket: képesek vagyunk-e a világot olyannak elfogadni, amilyennek ő mutatja – egyszerre fenyegetettnek és fenyegetőnek?

Ő is, akár a fiatal József Attila, kibékíthetetlen ellentétekben látta a világot: vannak szegények és gazdagok, éhezők és jólakítottak, elesettek és győztesek. A korán elvesztett szülők fájdalmas emlékeit, a testvéreket, a falusi finnepeket, a falu bolondját, a groteszk komédiásokat, a tépelődő, magányos színészkirályt: Latinovitsot, a „szolid Szép Ernőt”, az örök Juhász Gyulát vagy a részvét hurjait megpendítő vén hegedőt ábrázoló festményeivel a való világ és vágyai között tántorgó úrt igyekezett betölteni.

Alkotásai a hatvanas, hetvenes években egyre fenségesebbé, szakrálisabbá lettek; egy ismeretlen kultusz, talán egy soha nem volt óskultúra jelképes szereplőinek vélhetjük őket. Stílus monumentális és egyszerű: képeinek szinte tere sincs már, a figurák majdnem az egész képmegzőt betöltik. Megtört, majd váratlanul felvilanó fényekkel adott tragikus

hangsúlyt alakjainak. Tájai is egyszerre ismerősek és idegenek. Mintha valaha jártunk volna ott, holott biztos tudjuk, nem mindig földi tájak ezek. A képzetet, a mítoszt, a hit éppoly hiteles festményeink, rajzaink, mint a valóság – végül már nem is különül el a kettő: ábrázolás helyett létrehoz, terem.

Festészte a legmélyebb és legszemélyesebb vallomások közé tartozik a század művészetének történetében. Valójában a dosztojevszkiji értelemben vett modern művész volt: a pillanat száműzöttje. Alkotásai leplezik őt: bármit fest, egy sorsidőzött, boldogtalan ember önportróját festi. Az alkotás önmegvalósítását számára, a létezés egyetlen esélye. Az ecset izgatott mozgása egyszerre fejezi ki a depressziót s szabadítja ki hatalmából; művészte állandó küzdelem a kétségbeesés ritűró rohama ellen. Szenvendő tájai, halálra színt figurái az emlékek és a mindennapok kinpadjára feszített lélek vallomása.

Kovács Zita

BAJAI ARCKÉPCSARNOK HERR GYÖRGY 1888-1960

Herr György
(Ligeti László reprodukciója)

A bajai tanítóképző intézeti ének-zene-tanár, karmester, zeneszerző atyja, a felsőbányai születésű Herr Ödön évtizedekig a piaristák vezetése alatt álló nagybecskereki főgimnázium tanára volt, 1911-ben hunyt el. Édesanyja, Keregh Cecília, az 1853-ban Bácsalmáson született, híres-neves Kersch Ferenc zeneszerző, egyházkamag családjának leszármazottai közé tartozott, aki az említett gimnáziumban tanított, majd Nagyváradon lett székesegyházi orgonista, később kamag, végül az esztergomi bazilika orgonistája, zeneszerzője és haláláig kamagya.

Herr György a Bánságban, az egykori Torontál vármegye székhelyén, a csatornázott Béga folyó melletti Nagybecskerekben (ma a Jugoszláviai Zrenjanin) született 1888. október 12-én. Nőtestvére, Herr Anna (1887-1960) Lendvay Márton főgimnáziumi tanárhoz ment férjhez.

A zene megszeretetésében kora ifjúságtól kezdve nagy szerepe volt szüleinek. Első tanítója, a zene gyakorlati művelésére felkészítője apja volt, majd apósa, a Kersch muzsikusi családja tagjai révén gyarapítható zenei tudás. A nagybecsereki főgimnáziumban tett érettségi vizagát 1906. június 6-án.

Tanulmányait a fővárosban folytatta, beiratkozott a tudományegyetemre nyelv- és bölcselettan hallgatóként. Egyetem évei alatt bekapcsolódhatott abba a tevékenységbe, melyet Kersch Ferenc Esztergomban a katolikus egyházzszone reformjéért végzett, mint pl. a liturgia megújítása. Közfeliskolai tanári alapszolgálatát 1910. április 23-án, majd befejezte filológiai tanulmányait, 1911. június 16-án, a magyar, valamint a latin nyelv és irodalomról abszolutúriumot szerzett. Végbizonysítványának elnyerése évében, 1911. szeptember 1-étől, 160 korona havi illetményű helyettes tanárként alkalmazták szülővárosra gimnáziumában. A háborús kezdetűlőds során, a részleges szibériai közigazgatásor teljesítette tartalékos katonai szolgálati idejét. Nagybecsereken tanított mindaddig, amíg az első világháború kitörésének kényszerhelyzetéből eredően, 1914. június 27-én be kellett vonulnia katonai szolgálatra, és még ugyanebben az évben megkapta a Signum Laudis katonai kitüntetését, az orosz hadszíntérre került és Galiciában 1915. augusztusában orosz fogságba esett.

Hadifogásáról, az Oroszországban eltöltött mintegy 10 év alatt tartózkodásáról, ottani életmódjáról keveset tudunk. Dél-Oroszországtól kezdve Szibériánig több táborban megfordult. A fogolytáborok megszűntetésé után vendéglátó üzletekben, kávéházban zongoristaként működött, karmesterként is tevékenykedett a szibériai Tomzsóban. Zenei tanulmányait folytatta és az ottani zeneiskolában tanárkodott is. Tomzsói tartózkodásának ideje alatt megismerkedett 1918-ban. Feleségül vette Leidich Albert és Jasovic Anna lányát, a lengyel Leidich Mariát. Rejtély maradt, hogy a többszöri utalomváltáson átment Kovno-ban (Kaunas), ma a Litván Köztársaság városa, az ország függetlenségét 1919-ben nyerte el, 1940-től a Szovjetunió részévé vált és 1991-től ismét független állam lett) 1888. február 8-án született felesége miként került Tomzsokba.

Moszkvában 1921-ben operai karmesteri kurzuson vett részt, utána 1922-ben a nova-nikolajevszki operaházhoz került, 1924-ben a Belorusz fővárosba, Minszk-be szerződött operakarmesternek.

Hadifogása illetve Oroszországból való visszatérése után Baján telepedett le, mert 1925. szeptember 6-tól a tanítóképző intézetben órázó tanárként alkalmazták, minthogy Karig Emil a tanítóképző ének-zene tanára végleg nyugállományba vonult és nyugdíjasként már csak a Bajai Liszt Ferenc-Kör 1926. évi megalapításával, működésével és hangversenyszorozatainak szervezésével foglalkozott. Ámde a tanítóképzőben tanított 1904-től a jó szervezőképességű, kitűnő zenepedagógus, ifj. Kersch Ferenc zenetanár is, kinek vezetésével fejlődésnek indult a helyi zenekultúra, és a zongoratanítás szempontjából is jelentős szerepe volt. Csak betegség és 1907. évi korai halála akadályozta meg nagyratörő terveinek megvalósítását. Nem csoda, hogy az új ének-zenetanár megkezdéséhez – a róla elterjesztett hírekrol halálán – várakozással tekintettek, működéséhez nagy reményeket fűztek.

Herr György részt vett az Országos Magyar Dalzsövetség 1926. évi karmagyközös tanfolyamán, és 1927-ben a Magyar Királyi Zeneművészeti Főiskola énektanítói tanfolyamán. Énektanáriásra képesítő vizsgát tett Budapesten az országos vizsgabizottság előtt 1927. március 30-án. Már Bajára érkezésének évében, 1925-ben, Tomcsányi Aladár helyett karmagyközös választotta a Bajai Daloskör. Ezzel olyan kezébe tették az énekkar művészeti vezetését, mely a dalárdisták szorgalmát és odaadását feltételezve, magában hordozta a sikert. Fialat, egészséges szervezettel és idegzettel, kitűnő zenei tudással és hallással, előtanulmányai, rátermettsége és gyakorlata révén tekintélyes karvezetőt állítottak a kóttásmérköből és zenei analízisből álló kórus élére, aki emberfeletti teljesítményt nyújtva művészettel telítette meg a férfikart. Gondot fordított a ritmikus, melodikus és harmonikus hallás fejlesztésére, hangképző gyakorlatokat vezetett be és igyekezett az énekkarból egyöntetű hangszínnel kórust fangni, mely a legmótosabbban kezelt oldala volt a dalárdai karvezetésnek. A kórusművek betanítása során nagy gondot fordított a tempóra, a szövegmondásra, a frazeziálásra és a dinamikára is. A Liedertafel stílusú, ritmus vezénylő kezdetleges és megszokott dalárdavezénylés helyett bevezette az ütem vezénylést. Roppan tempomentummal dirigált, egyéniségének megfelelően nagy szerepet tulajdonított arckifejezésnek és dírtálatási módszerhez tartozott, hogy alkalmanként olyképp brillírozott, hogy beintés után vezénylése nélkül énekelte a kórust.

Ilyen énekkari képzés folyamatos bevezetésének körülményei között kezdett kibontakozni – 1925-1935, 1938-1939 és 1940-1945 közötti karmagyközös ideje alatt – a dalárda fénycora. Az 1927. évben pl. 11 alkalommal szerepeltek városukban és ugyanebben az évben Szegeden, a könnyű műdal csoportban – melyben 36 énekkar versenyzett – megnyerték az első díjat és részt vettek a Budapesten a szegedi győztesek fővárosi bemutató hangversenyén is.

A vezetés alatt álló kórus fejlődésének eredményekben gazdag országakból kiemelhető pl. az 1929. évi debreceni dalosverseny, melyen a nébű műdal kategóriában versenyző 32 együttes közül első díjat nyertek, továbbá az 1931. évi pécsi kerületi dalosverseny első díja, az 1935. évi szegedi kerületi dalosverseny harmadik díja – ahol betegség miatt Sass József vezényelte az általa felkészített kórust –, az 1940. évi győri országos dalosverseny, ahol 34 dalárda közül a másodikok lettek stb.

1945 után hosszabb-rövidebb megszakításokkal is karmestere volt a daloskörnek, de kórusvezetői munkáját akadályozta, hogy hivatalos tolmácsként működött a főispáni hivatal és az orosz városparancsnokság mellett.

A Bajai Daloskör 1949. január 10-én a zeneiskolában tartott választmányi ülésén döntött arról, hogy a taglétszám csökkenése miatt beolvad a helyi szakszervezeti énekkarba. Ezzel a Bajai Daloskör megszűnt, de felkérésre továbbra is karmagya maradt az egyesített énekkarnak. Sikeres szerepeltek a nyilvánosság előtt, ezek közül kiemelkedő az 1949. évi hódmezővásárhelyi dalosversenyen való részvételük, ahol karmesteri irányítással, Kodály: Felszállott a páva című, férfikarra írt, a capella kórusművének színvonalas interpretálásával a harmadik díjat nyerték el. Bugzó, muzsikusképe embelek, lelkes szervező munkával Népből Dalárda névvel próbálták még fenntartani az énekkart. Odahatottak, hogy Herr György maradjon a karmester, ánde művészi teljesítmény megtartására, emelésére már kevés lehetőség adódott, egészségi állapota is megromlott, így 1955-től már nem vállalta vezetését.

Karmesterségének éveit alatt a kórusgátok derős hangulatban vettek részt a próbákon, vidámak voltak, ő maga is tréfálkozó mestere volt, amikor emelkedett hangulathoz került és a próbákon kívül is barátkozott dalosaival. A krónikáról fejtegette, hogy: „Herr György karmester is

szerezte a jövedvet, a tréfát, de a jó borokat sem vetette meg. Szokás volt az, hogy próbákon az újoncokat és a később jövőket ülésbellel kínálták meg. Aki leült, azt az est elnökvé választották, és a próba után elnöki jogánál fogva 5-től 10 liter bort kellett fizetni a kar tagjainak. Voltak olyanok is, akik jól ismerték ezt a szokást, mégis beültek az elnöki székbe.”

A Dal című művének kezdő ütemei

Zeneszerzői tevékenysége alig ismert. Egyes hírforrások szerint 1930-ban szerzői estet rendezett kompozícióiból. A hagyományban maradt alkotásainak soráról olyan információk vannak, hogy azokat dr. Vargha Károly tanítóképző intézeti tanár vette magához, azóta lapsgangnak, vagy elvesztek. Saját kezével kotyított Zányi Lajos versére komponált Dal című művét. Pálné Fogt Leának ajánlódotta 1949-ben, aki megőrizte. Ez az egyetlen mű, melyhez Pálné jóvoltából hozzáférhettünk. Az biztos, hogy szerzeményei közé tartozik a Diffúza est gratia című kórusműve – mert diákkórusában énekeltem egyik szövegét –, továbbá az Ave Maria és Pater noster című egyházi kompozíciók. Dr. Vargha Károly versoraira írta a Bokros nyírfa, a Szaporán című munkáit és az Elhallagnak... című végzős diákok számára szerzett ünnepélyes iskolabücszítő dalát. Farzka Nándor versére komponálta a Kurvknadré, Nechanszky Lajosra pedig az Est dalokat. Fűvészenekarra hangszerelte az úgynevezett Prepu- indulót, az Erdélyi és a Jogász- indulókat. Férfikarra komponálta dr. Varga szövegével a Hunyadi- indulót. Az általam összegyűjtött és felsorolt művek csak töredékei komponista munkásságának. Zongorára, kórusra írt még műveket és több ének- és zenekari átirat alkotója.

A bajai dalárda vezetése mellett zenekart is szervezett. Vezényelte pl. Muszorgszkij: Éj a Kopár hegyen című zenekari művét, vezénylésével adták elő Johann Strauss: Cigánybáróját.

Társakamagya volt az Országos Magyar Dalzövetségnek, a zombori dalárdának.

Tagja a Bajai Polgári Olvasóegyletnek, a Magyar Tanítóképzőintézeti Tanárok Egyesületének, titkára a Légoftalmi Liga helyi csoportjának. Nem volt anyagias, lelkesedése a zene iránt erősebb volt a kereseti lehetőségektől. Kórusvezetéséért – megszakításokkal – szerény tiszteletdíjat kapott. Ezt bizonyítja az énekkart fenntartó egyesület máig megmaradt pénztárkönyve. Kénytelen volt zongorárait adni. Idéztem már az énekkari krónikáiról feljegyzéseiből. Dr. Fátrai Klárától tudom, hogy amikor zongorázní tanította, szülei kitettek a hangszerre egy üveg bort, a zongorára addig tartott, míg a palackból a bor el nem fogyott.

Tanári állásban elévülhetetlen érdemeket szerzett, miután 1928. június elseji hatállyal rendes tanári kinevezését megkapta a Bajai Magyar Királyi Állami Tanítóképzőbe. Szaktárgyai voltak az ének, a latin és a magyar nyelv. Tanított zenét, egyházi ének és zenét, német nyelvet, gyorsírást is. Volt osztályfőnök, ha szükség volt rá, vezette a tanári testület jegyzőkönyvét, irodai segédként is tevékenykedett. Vezette az iskolai ének- és zenekart. Tökéletesen ismerte a német, orosz és a lengyel nyelvet, tudott egy kis franciául is. Állása a tanítóképzőhöz kötötte, hivatásadatlan tanított nemzetkedeket a jó felkészültség, alapos tudással rendelkező, jóindulatú, oktató nevelő munkáját odaadással végző tanár, a magánéletében kissé könnyelmű, kedélyes művészenek. Ebben az intézetben működött 1957. augusztus 3-án átmozgított végleges nyugdíjazásáig. Az is tény, hogy tanári pályájának utolsó szakaszában nem mindig állt hivatása magasztalán.

Műszoiczky Ferenc rajza

Tanítványaként 1940-1945 között tapasztalhattam, hogy a kezdetekhez viszonyítva a szükségseánél mindinkább kevesebbet tanulhattunk tőle. Ninkotinbességét csillapítva, pl. még kézzel sodorított cigarettáira is rágyújtott tanórákon és a tavaszi évszakról kezdve őszig bezárólag ének-zeneóra helyett gyakran az intézeti gyakorlóterembe kült a prepákat. Negatív tulajdonságainak említésével nem kívánom hibáit bebalzsamozni az utókor számára, hisz mindezeket tapasztalva diákjai szerették. Anyagi körülményei soha nem voltak jók, bérlakásait gyakran változtatta, Bajára költözött özvegy édesanyja eltartását is segítenie kellett, feleségének nem volt kereső foglalkozása. A nagy szívósságú, sokmindent átélt tanárról, komponistáról és karmesterről sok anekdota maradt fenn.

Élétének utolsó szakaszában elhagyottan, gondokkal küzdve, keiros szenvedélyeinek következményeként súlyos egészségügyi állapotban élt a Deszkás utcai lakásában, a nyílvaróságától visszahúzódsva. Hajlott hátú alakja, szájjában az örökösben égő cigarettával lassacskán eltűnt a virosból. Alkalmanként régi diákjai, dalos jóakarúak segíthő felkeresték. Az ilyen látogatások derűsre tették, ámde az odajárókat a látott siralmas körülmények elkeserítették. A leírhatatlanul elhanyagolt környezetben élő, súlyos beteg házaspárt kórházba kellett szállíttatni, ahol Herr György 1960. február 2-án – mint ahogyan ezt a napot előre megjósolta – elhunyt. Szülőföldjéről elszakadó hűségese felesége, az örökké mosolygó lengyel asszony, Mánya néni – aki anyanyelvén kívül németül és oroszul beszélt, de magyarul sohasem tanult meg hibátlanul – nem tudta elviselni férje halálát és pár nap múlva, február 8-án követte. A gyermektelen házaspárt a Rókus sarkertben helyezték örök nyugalomra. Egykori diákjai által állíttatott márványstrőkö jelzi emléket.

Herr György tanárról, karmesterről és zeneszerzőről a Bajai Függelék Magyarág 1930. októberében írta: „Oly név, melyre méltán büszke lehet nemcsak a Bajai Dalosok, hanem a Baja, hanem az egész zeneirodalom.”

Jó énekkarokra a magyar zene kultúrájának nagy szüksége volt, Herr György élvülhetetlen érdeme, hogy karvezetői és iskolai oktató nevelő munkájával fíradhatatlanul mindig erre törekedett, igaz művészzel telítette meg dalosait és tanítványait, rajtuk keresztül a népet.

Megjelent a bajai Türr István Múzeum két állandó kiállításának vezetője

a Baja 300 éve város c. kiállítás (külön kötetben angol, német és horvát nyelven is) az Éber-emlékház katalógusa (magyar, angol, német nyelven)

A *Baja 300 éve város c.* kiállítás 1996-ban készült el Baja mezővárosá nyilvánításának (1696) 300. évfordulójára és a millocentenáriuma.

A kiállítás a török hódoltság idejétől kezdve mutatja be a város történelmének főbb csomópontjait: így a hódoltság utáni benépesítést, melyvel létrejött Baja és környékének sokszínű etnikai és vallási (római katolikus, református, evangélikus, zsidó) összetétele.

A kiállítást az elmúlt közel 3 év alatt sokan látogatták (bajaiak, magyar és külföldi turisták), s gyakran keresték a kiállítás vezetőjét, amit eddig nem tudunk megjelentetni intézményünk szűkös anyagi lehetőségei miatt.

A kiállítás vezetője röviden és közérthető nyelven foglalja össze Baja történetét a kezdetektől napjainkig. Ez a városismeret nemcsak a kiállítás esetében nyújt eligazítást az olvasóknak, hanem a külföldi vendégek számára is alkalmas a város bemutatására, ugyanakkor idegenforgalmi szempontból is hiánypótló kiadvány (külön kötetben angol, német és horvát nyelven is megjelent). A kiállításban látható tárgyak és dokumentumok – ezekhez rövid magyarázó szöveg is tartozik – külön-egységet jelentenek a vezetőben, mely az idegen nyelvű feliratozás mellett részletesebb ismertetést nyújt.

Ha ma Baja keskeny, csendesen kanyargó kis utcáján, a Jókai utcán végigmegyünk, az *Éber-emlékház* repkényvel borított udvara beljebb hívogat, ahol három festőművész: id. Éber Sándor és két gyermeke, ifj. Éber Sándor és Éber Arma fültö szerzetével, gonddal őrözött hagyatéka várja a látogatót.

A XX. század második esztendejében egy kiváló, lelkes fiatal rajztanár, festő: Éber Sándor (1878-1947) Baján telepedett le. Élete, művészete, sokoldalú kulturális tevékenysége szinte elválaszthatatlan a XX. század első felében Baja város művelődéstörténetétől. Otthona, műterme a Jókai utcában lévő Éber-ház művészeti központnak számított Baja kulturális életében. Meghiitt falai között ma is minden emlék élő valóság.

A festményeken, rajzokon, szobrokon kívül ez a ház őrzi az Éber család több évtizeden keresztül gyűjtött értékes helytörténeti, irodalomtörténeti dokumentumait, s a bácskai, sárközi vidékről származó néprajzi, népművészeti tárgyakat is. Az emlékház ugyanakkor nem pusztán művészeti hagyatékok kiállítóhelye. E régi ház falai között őrzik egy XX. század eleji kisváros művészeti életének, polgári értéktörzének, izlésének tárgyi emlékeit és egy polgári életforma szellemiségének lenyomatait.

Az Éber-emlékház másfél évtizedes fennállása óta most először készült róla írott, képekkel is illusztrált összefoglaló kiadvány, mely német és angol nyelvű fordításban is olvasható.

Kovács Zita

BAJA
300 ÉVE VÁROS

TÜRR ISTVÁN MÚZEUM

AZ
ÉBER-EMLEKHÁZ

TÜRR ISTVÁN MÚZEUM

Március 24-én, délután egy kisváros nagy építészének emléke előtt tisztelegtek Baján, a Nagy András utcában.

Mezei Lajos házának előkerjében, szűk baráti körben avatták fel azt az emléktáblát, melyet a Mezei- és Lenvai család emelt Nagy András tiszteletére.

A felvételről jobbra:

Lenvai Tibor, Mezei Lajos, Lenvai Tibor édesanyja, Vasikútné Nagy Eszter (Nagy András leánya)

Fotó: Schmidt Antal

AZ „EMBERKÖZELI ÁLLATVILÁG” IV.

Betegséget okozó állatok

A sokféle ember-állat kapcsolatot között jelentős számmal szerepelnek olyan esetek is, amikor az állatok közvetlenül (pl. emberben élősködve) vagy közvetve (betegséget terjesztve) egészségünknek árthatnak. A mintegy 150 ezer ösztör (állat) emberre terjedő betegség) közül idezém fel a leggyakrabban előfordulókat azzal a céllal, hogy az olvasó vagy az általa figyelmeztetett embertársak közül minél többen elkerülhessék a nemkívánatos fertőzéseket.

Bár sokszor igen nehéz behatárolni esetenként a fertőzések körülményeit, számos esetben viszont viszonylag egyértelműen meghatározhatók a betegségek forrásai. A természetben sokat járó ember hamarabb találkozhat a kullancsokkal és a csípésükkel terjesztett agyvelőgyulladás okozó vírusokkal, sőt a ritkán előforduló vepérmárvanok sem az otthon ülőket veszélyeztetik. Az állatgondozók, állattartók, húsiparban dolgozók az építési környezeten munkájukat végezve vagy házi kedvenceiknél foglalkozkodva fertőződhetnek inkább. A bélfertőzések viszont gyakoribbak a homokban játszódozó kisgyerekeknél, mivel a játszótereket látogató kutyák, macskák salakanyagaikkal együtt sokszor tömegesen ürítenek fertőző ágenseket, amelyek azután el-eselők vagy éppen homokszórás alkalmával szőjen át kerülhetnek be szervezetükbe. Mások a településen tett séták alkalmával is előfordulhat, hogy a kevesebb éber vagy tapasztalatlan embert harapja vagy marja meg a nem szokászerűen tartott háziállatok, sok kellemetlenséget okozva az „érdekelteknek”. Ne várja a kedves olvasó a kézenfekvő tanácsot: ne kóborolj a természetben, ne foglalkozz az állatokkal, ne engedjük játszani a gyerekeket a homokozókban, s még csak ne is sétáljunk településeink utcáin, parkjainban...! E javallatok szinte megvalósíthatatlan ostobaságok lennének!

Nos, milyen „értelmesebb” alternatívák javasolhatók?

Ismerjük meg minél több állatot, melyek és hogyan árthatnak egészségünknek! Tanuljunk meg az állattartás higiéniáját, szakosított egészségvedelmét, az állatok életmódját, viselkedési szokásait, s így az ezekből eredő megelőző magatartásunk (prevenációs cselekedeteink) segíthet elkerülni a kellemetlenségeket. S ha mégis

előfordul „gyanús következmény”, időben forduljunk orvosi segítségért, amikor megkaphatjuk a legtöbb esetben sikeres terápiákat gyógyulásunk érdekében.

S végül, de nem utolsósorban, figyeljünk oda embertársainkra is, s adjuk meg a szükséges tanácsokat a kérdéseikkel kapcsolatban, hogy egy-egy adott szituációban hogyan kerüljük el a bajt. Írásomban néhány típusos „állati megbetegedésre” hívva fel kedves olvasóm figyelmét!

Emberbe bejutó állatok: ezek jórészt ún. belső élősködők (endoparaziták), amelyek szervezetünkbe bejutva ott hosszabb-rövidebb ideig testünk anyagából szelnek meg táplálékukat.

A kutya háromtagú galandférge (*Echinococcus granulosus*): az alig fél centiméteres fereg petéi az állat ürülékével vízbe, növényekre majd innen háziállatokba, emberbe bekerülve „bolygóférgek” fejlődnek a vérrel a legkülönbözőbb szerveinkbe – tüdőbe, agyba is – eljutva súlyos, néha halálos kimenetelű veszélyt jelentenek. Az emberből csak sebészi beavatkozással távolíthatók el a bolygók, ezért inkább próbáljuk megelőzni a fertőzést! Ha nem tudunk elemállni kedvenceink kimentésének, mindig kövesse ezt kézmódsz!

Orsóféreg: lovakban, sertésekben, szarvasmarhában, háziszarvasokban egyaránt előfordul, pár centimétertől az akár félméteresre is megnövő állatok. Az emberben élő orsóféreg (*Ascaris lumbricoides*) 20-30 cm-re megnövő egyedei a vékonybél felső szakaszában megtelepedve nyugtalanságot, idegességet, viszketést, sárgaságot, hasnyálmirigy elhalást, bélzáródást is okozhatnak, sőt gyermekeknél testi-szellemi visszamaradást (retardációt) is megfigyeltek szakembereink. Terjedésében a hagyományos árnyékzék, a híg fekális lével történő öntözés, a tartósan magas talajvíz, belvív (ld. napjaink belvízproblémáit!) kedvező körülményeket jelentenek.

Östörfereg: (*Trichuris*-fajok): emberben és több háziállatban is specifikus fajok élhetnek. E hasi górcsöket okozó élősködők legtöbbször a sertésekből kerülhetnek át az emberre.

Fonalférgek: a kutyában, macskában előforduló 30 feregjából néhány olykor az emberben is megtelepszik, s ezért a házi-

állatok feregtelenítése a legjobb megelőzési eljárás.

A toxoplazmázist okozó (*Toxoplasma gondii*) sejtélősködő. Egyik alföldi településen az irtóalmi adatok szerint a tizenévesek közül a fiúknál 15, a lányoknál 30%-os fertőzöttséget tapasztáltak. A sertésnek és a juhok 50-70%-os fertőzöttsége is megfigyelhető!

Az emberi fertőzöttséget esetenként örökölődik, s olykor kistestűséget (mikrocefáliát) és vízfejűséget (hidrocefáliát) is eredményezhet. A macskák, a nyers hús, az egerek, a patkányok egyaránt terjeszthetik e terhes nőkre különösen veszélyes kórt.

A bél- és izomtrichinák (*Trichinella*-fajok): 1-2 mm-es fonalférgek okozzák az ún. trichinellózist a bélben vagy izomokban élősködve. Az izomtrichinák akár évtizedekig is megőrzik élet- és fertőzőképességüket!

A vadászó és házi rokonfaja húsának nyersen történő fogyasztása már halálalal végződő megbetegedést is okozhat. Elejét vadállatok (róka, borz) húsát se etessék meg háziállatainkkal! Hazánkban 1962 óta kötelező a közfogyásra szánt sertés hús izomtrichinális kontrollja.

A külső élősködők közül a kullancs, a rühkát, az ágyi poloska, a fej- és ruhatetevő, szőrőlegény, szunyogok okozhatnak közvetlen vagy közvetett egészségkárosodást.

Betegséget állati közvetítéssel:

A legtöbb magasabb rendű állat vírusok, baktériumok, gombák általi megbetegedése sokszor az emberre is veszélyes lehetnek. Mivel ezek számára igen tekintélyes, csak a gyakoribbakat idezém fel. Baktériumos betegségek:

– **brucellózis:** sertés, juh, szarvasmarha, ló, kutya, macska, nyúl, patkány, egér a leggyakoribb terjesztői

– **gambódr** (tuberkulózis): ember, szarvasmarha, madár egyaránt terjesztheti, sőt egymástól is elkaphatják. A nem fertőzött szövetek (pl. izomzat/hús) kellő sültés, főzés után fogyaszthatók, amelyhez azonban ajánlatos az állatokon szakképzeményt is kiképezni! A háromféle gümőkórral más háziállatok is fertőződhetnek!

– a **lyéigne** (anthrax) az emberben a bőrön, idősebben, bélben és a vérben fordulhat elő. A beteg állat húsa halálos lehet az emberrel

– **sertésrohin:** sérülés helyén fertőzhető

az embert, de a beteg állat húsát elfogyaszthatjuk.

Vírusos betegségek:

– **baromfipestis:** a házikőrüli emlősöket nem, de az embert megbetegítheti, ha a szembe kerül. A bémult lábú baromfi szintén biztos pestises!

– **himlővírusok:** varas szájfájást, tőgyhimlőt okoznak leggyakrabban

– **influenza:** a B és C vírusok csak az emberben, az A-típusúak viszont sertésekben, madarakban, lovakban is okozhatnak járványt

– **sajf- és körömfájás:** a kórözök, a sertés és az ember betegsége

– **veszettség:** e napjainkban sem gyógyítható betegséget ember és főként a hásevő háziállatok kaphatják meg. A tényleges fertőzési esetek zöme (kb. 90%-ban!) a róka-kánál fordult elő. Irodalmi adataink sze-

rint (1981. évi adat). A kuttyák oltásával, a gyanús állat elkerülésével védekezhetünk! Minden 3 hónapnál idősebb kutya védőoltása kötelező! Embert megmaró macskát, kuttyát 14 napig állatorvosi megfigyelés alá kell venni, ezért az állat szorosan megőlése szakszerűtlen! Csak ellenőrzött róka bőrt készíteszünk ki!

A gombák okozta megbetegedések közül a tarlóösmör említhető, mint a szarvasmarhák leggyakoribb bőrbetegsége. Emberre ritkán áterjedhet.

Remélve olvasom türelmét, amellyel végigolvasta irásom, s méltán bírom hogy a jövőben néhány „gyakorlatomban” megfontoltabb lesz a jövőben!

Dr. Laki Ferenc

Helyreigazítás...

Áprilisi számunkban megjelent „Szabó Vilmos ciszterci tanár emlékének” című megemlékezést dr. Rékási József, a pannonhalmi Bencés Gimnázium biológia-tanára írta, aki 1945 és 48 között járt a ciszterciek bajai iskolájába. 1953-ban képesítést a bajai Tanítóképzőben. Szegeden szerzett diplomát, a bécsalmási gimnáziumban oktatott, ott később igazgató-helyettes is, majd leváltása után távozott Pannonnahalmára, ahol nagy örömmel fogadták az országos hírű kiváló nevelőt, elismert kutatót.

Silmor József

Erdi László nyugalmazott honvéd alezredes alapítványt hozott létre olyan személyek erkölcai és anyagi elismerésére, akik sokat tettek városunk jó hírnevéért. Ez év március 28-án került először átadásra a városháza dísztermében a *Baja Város Hírnevéért-évi*, melyet kuratórium döntés alapján Széll Péter polgármester

VERECZKEI ZSOLT

paraozimptai, világ és Európa-bajnok mosgáskorlátozott úszónak

adott át, aki Paksi László irányításával készült a 2000-ban Sydneyben megrendezésre kerülő paraolimpiára. Reméljük ismét dobogóra fog állni, üregbitve saját és városunk hírnevét.

Első kiemelkedő nemzetközi sikere az 1989-ben megnyert Ifjúsági Európa Baj-

nokság volt. Ezután szinte évente „szállította” a kiemelkedő eredményeket.

- 1990 St. Etienne Ifjúsági VB I. hely
- 1991 Barcelona Felnőtt EB II. hely
- 1992 Barcelona Paraoлимпиа I. hely
- 1994 Málta Felnőtt VB I. hely
- 1995 Perpignan Felnőtt EB I. hely
- 1996 Atlanta Paraoлимпиа I. hely
- 1997 Badajoz Felnőtt EB I. hely
- 1998 Új-Zéland Felnőtt VB I. hely
- 1999 Németország EB II. hely

A Bajai Kórház telefonközpontosaként dolgozik.

A képen balról jobbra: Ujvári Sándor, a kuratórium elnöke, Paksi László edző, Vereczkei Zsolt, Erdi László ny. alezredes, Széll Péter polgármester

(Fotó: Barát György)

BAJAI HÓNPOLGÁR

Városi Lap
1177033
A. 1177033

Városi- és
Környezetvédő Lap

Megjelenik minden hónap
első napján ISBN 1416-4469
<http://www.bajaobs.hu/baja/honpolgar/mutato.htm>

Szerkeszti a szerkesztőbizottság

Felelős vezető:
Bánó Tibor

Talál:
Bálint László, dr. Dávid József, Jász Anikó,
Kovács Zita, dr. Laki Ferenc, Sárosy József,
dr. Solymos Ede, Schmidt Antal

Tervező szerkesztő:
Bálint Anika

Lapalapító és kiadó:
Újvárosi Általános Névelődési Központ

Postacím:
6500 Baja, Olvány Imre u. 14.

Fenn tartó:

Bajai Hónpolgár Alapítvány

Az alapítvány számvizsgáló baraja:

OTP Kereskedelmi Bank Rt.

Bajai Fiókja 1177033

Bajai Hónpolgár Alapítvány 20030119

Nyomdai munkák:

Aréai Mária Kft.

Baja, Anika u. 15. Tel.: 79428-944

KÉZIRATOT, FÉNYKÉPET NEM ÖRÖNK
MEG ÉS NEM KÜLDÖNK VISSZA.